

บทความวิชาการ (Academic article)

ภาษาศาสตร์เชิงนิเวศ : วิธีการใหม่แห่งความหมาย

Ecolinguistics : New Ways of Meaning

ธัญญา สังขพันธานนท์^{1*}Thanya Sangkhaphanthanon^{1*}

บทคัดย่อ

ภาษาศาสตร์เชิงนิเวศ เป็นสาขาใหม่ของการศึกษาภาษาศาสตร์ที่เกิดขึ้นในตะวันตกตั้งแต่ปี 1970 และได้พัฒนาในด้านระเบียบวิธีที่ชัดเจนมากขึ้นในเวลาต่อมา อย่างไรก็ตาม ภาษาศาสตร์เชิงนิเวศอาจจะค่อนข้างใหม่สำหรับวงวิชาการด้านภาษาและวรรณกรรมไทย บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจและนำเสนอสาระสำคัญของภาษาศาสตร์เชิงนิเวศ ใน 4 ประเด็นคือ ความสัมพันธ์ระหว่างภาษาศาสตร์กับนิเวศวิทยา ความหมายและความเป็นมาของภาษาศาสตร์เชิงนิเวศ ระเบียบวิธีในการศึกษาที่สำคัญของภาษาศาสตร์เชิงนิเวศ และประเด็นสุดท้าย คือข้อถกเถียงทางวิชาการในหมู่นักภาษาศาสตร์เชิงนิเวศที่มีต่อการศึกษาภาษาในแนวทางนี้ โดยหวังว่าจะได้เป็นแนวทางให้กับผู้ที่สนใจได้นำมาพัฒนาและประยุกต์ใช้ในการศึกษาภาษาศาสตร์เชิงนิเวศในวงวิชาการด้านภาษาและวรรณกรรมไทยต่อไป

คำสำคัญ: ภาษาศาสตร์เชิงนิเวศ นิเวศวิทยาของภาษา วาทกรรมวิเคราะห์เชิงนิเวศ

¹ สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร

Thai Language Department, Faculty of Humanities, Naresuan University

*Corresponding author; email: mess_47@hotmail.com

(Received: 24 April 2023; Revised: 28 August 2023; 4 December 2023)

Abstract

Eco-linguistics is a relatively new branch of linguistics study that has emerged in the West since the 1970s and has subsequently developed more explicit methodology. However, eco-linguistics was probably new to an academic field of Thai language and literature. This article aims to explore and present the essence of eco-linguistics in four aspects: the relationship between linguistics and ecology, the meaning and background of eco-linguistics, the methodology for critical study of eco-linguistics, and finally, the academic discussion among linguists on this area study. It has expected that this presentation will serve as a guide for those interested in developing and applying eco-linguistics in the fields of the Thai language and literature.

Keywords: Eco-Linguistics, The Ecology of a Language, Ecocritical Discourse Analysis

บทนำ

การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในทวิบรรณกรรมและวัฒนธรรม เป็นจุดเน้นสำคัญของการวิจารณ์เชิงนิเวศ (Ecocriticism) ซึ่งเป็นทฤษฎีที่กำลังได้รับความนิยมอย่างมากในปัจจุบัน และได้พัฒนาแนวทางในการวิเคราะห์ที่ชัดเจนมากขึ้นโดยลำดับ โดยเฉพาะวิธีการอ่านของนักวิจารณ์เชิงนิเวศในระยะคลื่นลูกที่สองที่ยอมรับโนทัศน์สำคัญของสำนักโครงสร้างนิยมและหลังโครงสร้างนิยมมากขึ้น เช่นเดียวกับนักทฤษฎีหลังโครงสร้างนิยม นักวิจารณ์เชิงนิเวศได้รื้อสร้างวิธีการอ่านทวิบรรณตามแบบมโนทัศน์ที่อิงอยู่กับกรอบโครงสร้างทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม และประสบการณ์ส่วนตัว สู่การอ่านที่เปิดกว้าง ยอมรับว่าทุกสิ่งทุกอย่างคือทวิบรรณในฐานะเครือข่ายของระบบความหมายทุกชนิด และได้ขยายขอบเขตและเป้าหมายของการอ่านสู่การพินิจโลกธรรมชาติ ด้วยการยืนยันแนวคิดที่ว่าเราไม่ได้สร้างภูมิประเทศด้วยตัวเราเองหรือด้วยสิ่งมีชีวิตอื่น ผืนแผ่นดินนั้นรักษาไว้ซึ่งอัตลักษณ์ของตัวเอง มีความลึกซึ้งและแยบยลเกินกว่าที่เราจะหยั่งรู้ (Lopez, อ้างถึงใน ัญญา สังขพันธานนท์, 2559, น. 352)

วิธีการหนึ่งที่น่าสนใจเชิงนิเวศให้มีความสำคัญเป็นอย่างมาก คือภาษาและบทบาทของภาษา เพราะเห็นว่าไม่สามารถแยกภาษาจากโลกธรรมชาติได้ พวกเขาให้ความสำคัญกับภาษาในฐานะที่เป็นส่วนสำคัญในการประกอบสร้าง “วาทกรรมธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม” และยอมรับในความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับธรรมชาติ ดังคำกล่าวที่ว่า กวีนิพนธ์ไม่เพียงแต่ถูกสร้างขึ้นในภาษาเท่านั้น แต่ยังถูกสร้างขึ้นในธรรมชาติอีกด้วย ดังนั้น กวีนิพนธ์จึงไม่ได้เพียงแค่การแสดงออกของถ้อยคำ แต่ยังได้แสดงให้เห็นถึงการสื่อสารทางอารมณ์ระหว่างมนุษย์กับโลกธรรมชาติ (Bate, 1991, p. 169)

การอธิบายถึงความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับธรรมชาติในทัศนะของนักวิจารณ์เชิงนิเวศอยู่บนพื้นฐานของความคิดที่ว่า ถ้อยคำเป็นการประกอบสร้างของมนุษย์ ส่วนธรรมชาตินั้นเป็นการประกอบสร้างทางสังคมที่มีผลต่อการกำหนดการรับรู้และการสื่อสารของเราเกี่ยวกับธรรมชาติ (Grifford, 2000, p. 174) ทัศนะดังกล่าวนี้สะท้อนว่า นักวิจารณ์เชิงนิเวศมองภาษาในฐานะกุญแจสำคัญที่จะนำไปสู่ความสัมพันธ์ระหว่างจิตสำนึกของมนุษย์กับธรรมชาติ การวิเคราะห์ภาษาจึงเป็นวิธีการสำคัญในการศึกษาเชิงนิเวศ และคำถามสำคัญของการวิเคราะห์ก็คือ ถ้อยคำได้นำเสนอภาพแทนของมนุษย์และธรรมชาติอย่างไร

ประเด็นความสนใจนี้สอดคล้องและดำเนินไปในแนวทางเดียวกันกับภาษาศาสตร์เชิงนิเวศ (ecolinguistics) ซึ่งเป็นสาขาใหม่ทางภาษาศาสตร์ประยุกต์ ที่มีแนวคิดและวิธีการศึกษาภาษาที่แตกต่างไปจากภาษาศาสตร์กระแสหลักค่อนข้างมาก และถือได้ว่าเป็นวิธีการใหม่แห่งความหมาย (Chen, 2016, p. 109) เพราะได้สร้างระเบียบวิธีตลอดจนแง่มุมในการศึกษาที่หลากหลายซับซ้อนและเจาะจง แต่ยืนอยู่บนหลักการเกี่ยวกับการวิจารณ์เชิงนิเวศและวิธีการที่เป็นสหวิทยาการอย่างชัดเจน

การเกิดขึ้นของภาษาศาสตร์เชิงนิเวศ ดูเหมือนได้สร้างความเชื่อมั่นและคาดหวังอย่างมากว่า ภาษาศาสตร์เชิงนิเวศคือศาสตร์แห่งศตวรรษที่ 21 ในขณะที่โลกกำลังเผชิญกับวิกฤตที่น่าตกใจซึ่งคุกคามการดำรงอยู่ของเผ่าพันธุ์มนุษย์บนโลก ไม่ว่าจะเป็นภัยพิบัติทางธรรมชาติอันเนื่องจากสภาพการเปลี่ยนแปลงของภูมิอากาศที่ส่งผลกระทบทั่วทุกภูมิภาคของโลก การระบาดของโรคอุบัติใหม่ เช่น การแพร่ระบาดของไวรัสโควิด 19 เมื่อเร็ว ๆ นี้ (Zhou, 2022) ดังนั้นวิธีแก้ไขทางเดียวสำหรับวิกฤตการณ์ระดับโลกเหล่านี้คือการเชื่อมโยงธรรมชาติกับผู้คน (Dash, 2019, pp. 1-2) สอดคล้องกับ โจว (Zhou, 2022, p. 462) มีความเห็นว่า การรักษาโอกาสทางภาษาศาสตร์เชิงนิเวศด้วยการยืนกรานที่จะสร้างอารยธรรมทางนิเวศวิทยาในขณะที่เรากำลังเผชิญหน้ากับภัยคุกคามทางนิเวศวิทยาขนาดใหญ่ในปัจจุบันนั้น สามารถทำได้โดยตั้งคำถามว่า

ภาษาศาสตร์เชิงนิเวศควรมีบทบาทอย่างไร เมื่อเผชิญกับปัญหาทางนิเวศวิทยาที่กว้างกว่าและรุนแรงกว่า ซึ่งกำลังรุมเร้าดาวเคราะห์สีน้ำเงินดวงนี้ ดังนั้น การศึกษาภาษาศาสตร์เชิงนิเวศจึงได้รับการคาดหวังว่าจะเป็นรูปแบบใหม่ของการศึกษาภาษาในอนาคต (Yuniawan, Rokhman, Rustono & Mardikantoro, 2017, p. 291)

ภาษาศาสตร์และนิเวศวิทยา

ภาษาเป็นเรื่องของวัฒนธรรม ในขณะที่นิเวศวิทยาเป็นเรื่องทางวิทยาศาสตร์ ประเด็นที่ควรอภิปรายในเบื้องต้นก็คือ ภาษาถูกนำมาเชื่อมโยงกับนิเวศวิทยาได้อย่างไร อะไรคือแรงกระตุ้นที่ทำให้นักภาษาศาสตร์หันมาสนใจความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับนิเวศวิทยาเหล่านี้ คือสาระสำคัญในปฐมบทของการอภิปรายในบทความนี้

คำถามสำคัญเมื่อนักภาษาศาสตร์ถกเถียงกันในประเด็นนี้คือ ทำไมต้องเป็นภาษาศาสตร์เชิงนิเวศ (Kravchenko, 2020, p. 18) และภาษาศาสตร์เชิงนิเวศจำเป็นหรือไม่ (Nash, 2016, p. 38) งานของคราฟเชนโก (Kravchenko, 2020) สติบเบ (Stibbe, 2014a) สติบเบ (Stibbe, 2015) แนช (Nash, 2016) และโจว (Zhou, 2021) ได้สร้างข้อถกเถียงที่เห็นคล้อยตามกันในเรื่องเหตุผลและความจำเป็นที่ต้องมีภาษาศาสตร์เชิงนิเวศ สำหรับคราฟเชนโกให้เหตุผลว่า ประมาณหนึ่งร้อยปีที่ผ่านมา มนุษย์เริ่มมีความกังวลต่อสิ่งแวดล้อมที่เราอาศัยอยู่และมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม แต่ปัญหาใหญ่ก็คือมนุษย์ไม่เคยคิดว่าตนเองเป็นสัตว์ประเภทหนึ่งที่ยังดูแลสิ่งที่ตนเองเรียกว่าสัตว์ ด้วยเห็นว่าไม่ฉลาดเท่า ในขณะที่มนุษย์มีความสามารถในการคิด มีจิตใจและความรู้ ประกอบกับความจริงที่ว่า วิทยาศาสตร์กระแสหลักไม่สามารถอธิบายได้ว่าความคิด จิตใจ คืออะไร และอะไรที่เรารู้ แต่การทำความเข้าใจสิ่งมีชีวิตนั้นต้องมีหลักการ การจัดระบบระเบียบ และต้องมีคำอธิบายที่ชัดเจน (Kravchenko, 2020)

ในทัศนะของคราฟเชนโก การทำความเข้าใจมนุษย์ในฐานะสิ่งมีชีวิตที่แตกต่างจากสัตว์ในรูปแบบอื่นทั้งหมด ก็ต้องเข้าใจว่ามนุษย์ทำอะไร และทำไมถึงทำในฐานะระบบของสิ่งมีชีวิต สิ่งเหล่านี้ทำให้มนุษย์มีอัตลักษณ์เฉพาะตัวอย่างไร นอกจากนี้ต้องทำความเข้าใจว่า การใช้ภาษาเป็นรูปแบบเฉพาะของพฤติกรรมเชิงปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์ใช่หรือไม่ เขาค่อนข้างเห็นด้วยกับข้อวิพากษ์ที่ว่า แนวทางการศึกษาภาษาของนักรูปแบบนิยมไม่ได้ช่วยให้เข้าใจธรรมชาติของกิจกรรมทางภาษาศาสตร์ เนื่องจากไม่คำนึงถึงมิติทางนิเวศวิทยา ประสบการณ์ พฤติกรรม การรับรู้ และการรับรู้ของพฤติกรรมปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์ (Raimondi, 2019) คราฟเชนโกวิพากษ์การศึกษาภาษาศาสตร์ว่า มีวัตถุประสงค์ในการศึกษาไม่ชัดเจน ในความเห็นของเขาภาษา

เป็นคุณลักษณะเฉพาะของมนุษย์ ผังรากลึกในวาทกรรมประจำวันและมีหน้าที่ของมันเอง แต่การศึกษาภาษาศาสตร์กระแสหลักปิดบังธรรมชาติของการแบ่งกลุ่มทางภาษาที่แสดงถึงการปรับตัวทางชีวภาพ อันเป็นวิวัฒนาการที่สำคัญในการพัฒนาสายพันธุ์และการพัฒนาการเติบโตของสิ่งมีชีวิต ซึ่งทำให้เกิดผลกระทบอย่างมากต่อมนุษย์ ปัจเจกบุคคล และชุมชน

ปัญหาหนึ่งที่คราฟเซนโกเห็นว่าเป็นต้นเหตุที่ทำให้มีการแยกภาษาของมนุษย์ออกจากสภาพแวดล้อมทางกายภาพ คือความหลงตัวเองว่าอยู่ในฐานะราชาแห่งธรรมชาติ ซึ่งเป็นรากเหง้าความเชื่ออันเยือกเย็นอยู่ในจารีตของปรัชญาที่แยกมนุษย์และโลกออกจากกัน ทั้งยังมองว่าทั้งสองอาณาจักรนี้ต่างเป็นเอกเทศจากกัน โดยเฉพาะแนวคิดที่เชื่อว่า “ความรู้คืออำนาจ” กลับถูกนำไปสู่การทำให้มนุษย์กลายเป็นผู้บริโภครวมชาติ โดยได้รับการสนับสนุนจากความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ทำให้มนุษย์สามารถเปลี่ยนโลกรอบตัวด้วยวิธีการที่แยบยลมากมาย เพื่อสนองความต้องการที่เพิ่มขึ้นของสังคมมนุษย์ อย่างไรก็ตาม คราฟเซนโกเห็นว่า ในเวลาต่อมาเมื่อมนุษย์ได้เผชิญกับภัยพิบัติร้ายแรงในหลาย ๆ ครั้ง ทำให้เกิดตระหนักได้ว่า ในโลกนี้สรรพสิ่งล้วนเชื่อมโยงกันและกัน (Kravchenko, 2020, pp. 19-20)

เช่นเดียวกับ อาร์รัน สติบเบ (Arran Stibbe) นักภาษาศาสตร์เชิงนิเวศคนสำคัญเห็นว่าภาษามีอิทธิพลต่อวิธีที่เราคิดเกี่ยวกับโลก เช่น ภาษาโฆษณาสามารถกระตุ้นให้เราปรารถนาผลิตภัณฑ์ที่ไม่จำเป็นและทำลายสิ่งแวดล้อม ในขณะที่งานเขียนเกี่ยวกับธรรมชาติสามารถสร้างแรงบันดาลใจให้เกิดความเคารพต่อโลกธรรมชาติ ดังนั้นภาษาจึงสามารถสร้างแรงบันดาลใจให้เราทำลายหรือปกป้องระบบนิเวศที่ชีวิตพึ่งพาได้เท่า ๆ กัน ภาษาศาสตร์เชิงนิเวศเป็นเรื่องเกี่ยวกับรูปแบบการวิพากษ์ตรวจสอบภาษาที่นำไปสู่การทำลายล้างทางนิเวศวิทยา และช่วยในการค้นหาภาษารูปแบบใหม่ที่สามารถสร้างแรงบันดาลใจให้ผู้คนหันมาปกป้องโลกธรรมชาติ (Stibbe, 2015, p. 1) แม้ว่านี่เป็นคำอธิบายเพียงผิวเผิน แต่อย่างน้อยก็เริ่มสร้างความเชื่อมโยงในจิตใจของผู้คนระหว่างสองด้านของชีวิต คือภาษาและนิเวศวิทยาซึ่งไม่ได้แยกจากกันโดยสิ้นเชิง ดังนั้น วิธีเดียวที่จะแก้ไขวิกฤตโลกเหล่านี้คือการเชื่อมต่อธรรมชาติและผู้คนเข้าด้วยกัน (Dash, 2019, p. 2)

ความเห็นข้างต้นนี้ ดูเหมือนจะเป็นการยืนยันอย่างชัดเจนต่อความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับนิเวศวิทยา อีกทั้งยังชี้ให้เห็นความสำคัญและบทบาทของภาษาศาสตร์เชิงนิเวศอยู่ในที่ นั่นคือในมุมมองของนักภาษาศาสตร์เชิงนิเวศ ภาษาจะได้รับการพิจารณามากกว่าเป็นเครื่องมือในการติดต่อสื่อสารของมนุษย์ นักภาษาศาสตร์เชิงนิเวศอธิบายความเชื่อมโยงระหว่างภาษากับนิเวศวิทยาว่า คือวิถีที่มนุษย์กับมนุษย์ปฏิบัติต่อกัน และวิถีที่มนุษย์ปฏิบัติต่อโลกธรรมชาติ ซึ่งจะได้รับอิทธิพลจากความคิด อุดมการณ์ และโลกทัศน์ของเรา และสิ่งเหล่านี้ก็ถูกหล่อหลอมโดยภาษา

ระบบเศรษฐกิจถูกสร้างขึ้นผ่านภาษา ถ้าหากระบบดังกล่าวถูกมองว่าได้ก่อให้เกิดการทำลายล้าง ธรรมชาติ ก็จะถูกต่อต้านและทำให้เกิดรูปแบบใหม่ขึ้น ผ่านการใช้ภาษาที่จะสร้างอัตลักษณ์และแนวทางในการดำเนินชีวิตของผู้บริโภคที่ไม่มุ่งการสะสม หรือผ่านภาษาที่ไม่ได้มองว่าธรรมชาติ เป็นเพียงทรัพยากรหรือวัตถุที่มนุษย์จะครอบครองเอาชนะ และผ่านภาษาที่ส่งเสริมให้ผู้คนเกิดความสำนึกเคารพธรรมชาติ และวิพากษ์วิจารณ์โครงสร้างทางเศรษฐกิจที่ส่งผลกระทบต่อสังคม และนิเวศวิทยา (Stibbe, 2015, p. 2)

อาจกล่าวได้ว่า นักภาษาศาสตร์เชิงนิเวศต่างมีมุมมองเชิงวิพากษ์ต่อการศึกษาภาษาของ นักภาษาศาสตร์กระแสหลัก อาทิ ภาษาศาสตร์เชิงโครงสร้าง ที่ไม่ยอมนำเอาภาษาไปเกี่ยวข้องกับ บริบทภายนอก ทำให้การศึกษาภาษาเป็นระบบปิด เน้นสนใจแต่ธรรมชาติและระบบโครงสร้าง ของภาษา พวกเขาเลยสร้างข้อถกเถียงในหลากหลายแง่มุมเพื่อรื้อสร้างความคิดดังกล่าวเสียใหม่ งานของสเตฟเฟนเซนและฟิลล์ (Steffensen & Fill, 2014) เห็นว่า นักภาษาศาสตร์ผู้ทรงอิทธิพล แห่งศตวรรษที่ 20 ทั้งโซซูร์ (Saussure) และชอมสกี (Chomsky) พร้อมกับสาธุศิษย์ ผู้สืบทอด พยายามที่จะกำหนดขอบเขตระบบภาษาจนมองไม่เห็นสิ่งที่คนทำกับภาษาจริง ๆ ดังนั้น แม้พวกเขาจะเป็นนักคิดที่ยิ่งใหญ่ในยุคนั้น แต่แนวคิดทางภาษาศาสตร์ของพวกเขากลับเป็น การโยนภาษาศาสตร์ไปสู่การกีดกันทางประสาทสัมผัสต่อ "สถานที่สำคัญภายนอก"

งานเขียนอีกหลายชิ้นของนักภาษาศาสตร์เชิงนิเวศต่างก็พยายามเสนอผ่านมุมมองของ ระบบนิเวศทางภาษา (language ecology) หรือการศึกษาภาษาโดยเชื่อมโยงกับสภาพแวดล้อม ทางกายภาพและนิเวศวิทยานั้นมีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่ง ทั้งยังเสนอว่าวิธีการศึกษาที่ เกี่ยวข้องมากที่สุดคือการศึกษาวาทกรรมเชิงวิพากษ์ (Critical Discourse Studies หรือ CDS) เพราะสามารถวิเคราะห์ประเด็นปัญหาสำคัญและเร่งด่วนในศตวรรษที่ 21 ได้ ไม่ว่าจะเป็นปัญหา ความยุติธรรมด้านสิ่งแวดล้อม การขาดแคลนน้ำ ความมั่นคงด้านพลังงาน และการทำลายระบบ นิเวศที่ค่อยเป็นค่อยไป สติบเบ (Stibbe, 2014a, p. 2) เห็นว่า การศึกษาในวิธีการนี้เป็นสิ่งที่ เป็นไปได้ เพราะ CDS ให้ความสนใจกลุ่มคนที่ถูกกดขี่อยู่แล้ว ดังนั้นหากระบบนิเวศล้มเหลวกลุ่มที่ จะได้รับผลกระทบเป็นกลุ่มแรกคือกลุ่มคนที่ถูกกดขี่ การทำลายระบบนิเวศจึงเป็นส่วนหนึ่งของ ความสัมพันธ์ที่กดขี่ระหว่างมนุษย์ด้วยกัน ซึ่งส่งผลกระทบต่อผู้อื่นในระดับพื้นฐานที่สุดคือ ความสามารถในการดำรงชีวิตต่อไป

จากความเห็นเหล่านี้ได้นำไปสู่การกำหนดวิธีการในการศึกษาภาษา นักภาษาศาสตร์เชิงนิเวศไม่ได้พิจารณาภาษาอย่างเป็นเอกเทศจากความสัมพันธ์กับระบบต่าง ๆ แต่พวกเขามองในเชิงปฏิสัมพันธ์และวิภาษวิธี (Dialectic) ระหว่างภาษา นิเวศวิทยา และสังคม สเตฟเฟนเซ่น (Steffensen, 2007, p. 3) นำเสนอแนวทางการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาคส่วนว่ามีความซับซ้อนหลายมิติ อันประกอบด้วย (1) วิธีการที่เราใช้ในการสื่อสาร (2) ความเป็นจริงเกี่ยวกับทุนนิยมโลกาภิวัตน์ในสังคมของเรา และ (3) วิถีทางนิเวศวิทยาในปัจจุบันที่คุกคามความยั่งยืนของรูปแบบชีวิตมนุษย์และที่มีโซ่มนุษย์ สเตฟเฟนเซ่นย้ำว่า ทุกแง่มุมของการดำรงอยู่มีความสัมพันธ์เชิงวิภาษวิธีกับแง่มุมอื่น ๆ โดยเฉพาะวิธีการใช้ภาษาในการสื่อสาร อันเป็นที่มาของทฤษฎีภาษาศาสตร์วิภาษวิธี (Dialectical Linguistics) ซึ่งเป็นแบบแผนของการศึกษาสำรวจทุกแง่มุมของภาษาและการสื่อสารโดยใช้วิธีการแบบองค์รวมที่พิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างภาษา นิเวศวิทยา และสังคม ว่าไม่สามารถแยกส่วนใดส่วนหนึ่งออกจากกันได้ ทั้งในชีวิตประจำวันและในกิจกรรมเชิงทฤษฎี

การนำเสนอในประเด็นภาษาศาสตร์กับนิเวศวิทยาที่กล่าวมาข้างต้น แสดงให้เห็นว่ากระบวนทัศน์ในการศึกษาภาษาตามจารีตของนักภาษาศาสตร์เชิงโครงสร้าง ได้รับการท้าทายและโต้แย้งจากนักภาษาศาสตร์ประยุกต์ที่พยายามเชื่อมโยงภาษากับนิเวศวิทยาและสังคมเข้าด้วยกัน เพราะเห็นว่าทั้งหมดนี้ไม่สามารถแยกจากกันได้ พวกเขาพยายามชี้ให้เห็นว่า ภาษากับปัญหาทางนิเวศวิทยาและวิกฤตสิ่งแวดล้อมเป็นสิ่งที่นักภาษาศาสตร์ไม่ควรเพิกเฉย จึงเป็นที่มาของการศึกษาภาษาศาสตร์แขนงใหม่ ที่เรียกกันว่า ภาษาศาสตร์เชิงนิเวศนั่นเอง

ความหมายและความเป็นมาของภาษาศาสตร์เชิงนิเวศ

ภาษาศาสตร์เชิงนิเวศ (ecolinguistics) มาจากคำศัพท์สองคำ คือ คำว่า “นิเวศ” (eco) ย่อมาจากคำว่า ecology หรือ ecological และ “ภาษาศาสตร์” (linguistics) หมายถึง การศึกษาทางวิทยาศาสตร์ของภาษา เป็นคำศัพท์ที่มีการให้นิยามที่แตกต่างกันหลายแนวทาง ฟิลล์ (Fill, 1997, p. 3) ให้ความหมายภาษาศาสตร์เชิงนิเวศว่า เป็นสาขาวิชาที่มีความเป็นสหวิทยาการระหว่างวิทยาศาสตร์ธรรมชาติกับวิชาการด้านมนุษยศาสตร์ เว็บไซต์ของ International Ecolinguistics Association ให้ความหมายภาษาศาสตร์เชิงนิเวศว่า คือ การสำรวจบทบาทของภาษาในปฏิสัมพันธ์ที่ค้ำจุนชีวิตมนุษย์กับสายพันธุ์อื่นและสภาพแวดล้อมทางกายภาพ โดยมีจุดมุ่งหมายหลักเพื่อพัฒนาทฤษฎีภาษาศาสตร์ที่เห็นว่ามนุษย์ไม่เพียงแต่เป็นส่วนหนึ่งของสังคม แต่ยังเป็นส่วนหนึ่งของระบบนิเวศขนาดใหญ่ที่ชีวิตต้องพึ่งพา ตามแนวคิดของ

นักภาษาศาสตร์เชิงนิเวศยุคก่อตั้ง นิเวศวิทยาถูกมองว่าเป็นสาขาวิชาที่มีจุดมุ่งหมายในการศึกษาความสัมพันธ์ของภาษากับสิ่งแวดล้อม กล่าวคือ ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสัตว์ที่ไม่ใช่มนุษย์พืช แร่ธาตุ เป็นต้น (Fill & Muhlhauser, 2001)

อเล็กซานเดอร์ (Alexander) นักภาษาศาสตร์เชิงนิเวศชาวอังกฤษ ให้คำจำกัดความโดยละเอียดของภาษาศาสตร์เชิงนิเวศวิทยาว่า “คือการศึกษาอิทธิพลของภาษาต่อความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลระหว่างมนุษย์ สิ่งมีชีวิตอื่น ๆ และสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ กล่าวอีกนัยหนึ่ง ภาษาศาสตร์เชิงนิเวศมุ่งเน้นที่วิธีการที่ภาษาก่อตัว รักษา มีอิทธิพลหรือทำลายความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์รูปแบบอื่น ๆ ของชีวิตและสิ่งแวดล้อม” (Alexander as cited in Zuo, 2019, p. 850)

ในบทความเรื่อง “*Defining “Ecolinguistics?”: Challenging emic issues in an evolving environmental discipline*” วาสเซอร์ (Vasseur) ได้รวบรวมนิยามความหมายของภาษาศาสตร์เชิงนิเวศจากที่ประชุม *Language and Ecology Forum* จัดทำแบบสำรวจย้อนหลัง 10 ปี อย่างไม่เป็นทางการในเดือนธันวาคม 2555 และมกราคม 2556 โดยมีเป้าหมายในการสำรวจเพื่อช่วยสร้างแนวคิดเชิงประจักษ์ว่านักวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในภาษาศาสตร์เชิงนิเวศให้ความหมายของภาษาศาสตร์เชิงนิเวศอย่างไร วาสเซอร์ พบว่า คำตอบที่ได้รับความนิยมมากที่สุดจากสมาชิกรายการประชุม คือ “การศึกษาการพึ่งพาอาศัยกันของภาษาและการรับรู้/การตีความโลกธรรมชาติที่เราอยู่ด้วย” ในขณะที่สมาชิกบางส่วนให้ความหมายว่า “การศึกษาทางวิทยาศาสตร์เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับสิ่งแวดล้อม [หรือนิเวศวิทยา]” (Vasseur, 2014, pp. 21-22)

อเล็กซานเดอร์และสติบเบ (Alexander & Stibbe, 2014) ให้ความหมายภาษาศาสตร์เชิงนิเวศว่าเป็น การศึกษาผลกระทบของภาษาต่อความสัมพันธ์ที่ยั่งยืนระหว่างมนุษย์ สิ่งมีชีวิตอื่น ๆ และสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ เป็นบรรทัดฐานที่มุ่งเน้นไปที่การรักษาความสัมพันธ์ที่ค้ำจุนชีวิตและในหนังสือเล่มสำคัญของ สติบเบ คือ “*Language, Ecology and the Stories We Live By*” ได้กล่าวถึงภาษาศาสตร์เชิงนิเวศว่าเป็นคำศัพท์ที่ใช้เพื่ออธิบายการศึกษาปฏิสัมพันธ์ทางภาษาและความหลากหลาย เช่น การศึกษาข้อความป้ายบอกทางที่อยู่กลางแจ้ง การวิเคราะห์ข้อความที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม การศึกษาว่าคำในภาษาเกี่ยวข้องกับวัตถุในสภาพแวดล้อมท้องถิ่นอย่างไร การศึกษาการใช้ภาษาแบบผสมผสานของนักเรียนในโรงเรียนพหุวัฒนธรรม การศึกษาภาษาถิ่นโดยเฉพาะอย่างยิ่งที่ตั้งทางภูมิศาสตร์และด้านอื่น ๆ (Stibbe, 2015, p. 8) ในทัศนะของสติบเบ เห็นว่าภาษาศาสตร์เชิงนิเวศก็เช่นเดียวกับภาษาศาสตร์สังคม โดยตระหนักดีว่าภาษามีอยู่ในตัวของสิ่งมีชีวิตทั้งหมด และทั้งหมดถูกฝังอยู่ในระบบธรรมชาติที่ใหญ่ขึ้น นั่นคือปฏิสัมพันธ์อัน

ซับซ้อนของพืช สัตว์ และสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ เขาอ้างว่า วิธีการศึกษาภาษาแนววาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ มุ่งเน้นไปที่ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างผู้คน การกีดกันทางเพศ การเหยียดเชื้อชาติ และวิธีการอื่น ๆ อีกมากมายที่มนุษย์บางกลุ่มกดขี่มนุษย์คนอื่น ๆ จนมองข้ามหรือลบหล้างสิ่งที่สำคัญไป นั่นคือความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสายพันธุ์อื่นและสภาพแวดล้อมทางกายภาพ เนื่องจากความต่อเนื่องของทุกชีวิตขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ทางนิเวศเหล่านี้ (Stibbe, 2014a, p. 1)

ในบรรดาคำนิยามเหล่านี้ จะเห็นได้ว่าสาระสำคัญของภาษาศาสตร์เชิงนิเวศ คือความเป็นสหวิทยาการระหว่างความรู้ทางด้านนิเวศวิทยาซึ่งเป็นวิทยาศาสตร์ กับความรู้ด้านภาษาศาสตร์ในพื้นที่ของมนุษยศาสตร์ ซึ่งมีความสัมพันธ์เกื้อกูลกันในการรับรู้ตีความโลกธรรมชาติที่เราอาศัยอยู่ โดยมีกระบวนการศึกษาอย่างเป็นวิทยาศาสตร์ ภาษาศาสตร์เชิงนิเวศจึงให้ความสำคัญต่อการศึกษาบทบาทของภาษาในการปกป้องธรรมชาติและระบบนิเวศเป็นเป้าหมายหลัก โดยพวกเขาสร้างสมมติฐานว่า ภาษา การเลือกคำศัพท์ และวิธีการนำเสนอความคิดที่ดีทำให้เกิดหรือสามารถส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมได้ ภาษาอาจนำไปสู่การทำให้ป่าไม้กลายเป็นทะเลทราย หรืออาจทำให้เกิดการปลูกป่าในทะเลทราย สามารถหาหรือช่วยชีวิตสัตว์ นก และสายพันธุ์อื่น นักภาษาศาสตร์เชิงนิเวศเชื่อมั่นว่า แนวทางของผู้คนที่มีความรู้ต่อภาษา วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมนั้นเกิดจากเรื่องราวที่พวกเขาอยู่ด้วย และภาษาช่วยในการบอกเล่าและเล่าซ้ำ (Retell) เรื่องราวเหล่านี้ (Dash, 2019) นักภาษาศาสตร์เชิงนิเวศวิเคราะห์วาทกรรมเชิงบวกและวิพากษ์วิจารณ์ภาษาที่เป็นอันตรายต่อระบบนิเวศ ซึ่งส่งเสริมให้มนุษย์มีความชอบธรรมในการทำลายหรือครอบงำเผ่าพันธุ์อื่น ภาษาศาสตร์เชิงนิเวศสนับสนุนความพยายามในการพัฒนาอย่างยั่งยืน และประณามการเคลื่อนไหวที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ อันตรายของภาษาการสูญเสียของสายพันธุ์และวัฒนธรรม และการตายของระบบนิเวศ

บทความของ เหวินหยวน โจว (Wenjuan Zhou) เรื่อง *Ecolinguistics: A half-century overview* ปี 2022 ได้สังเคราะห์คำนิยามของภาษาศาสตร์เชิงนิเวศจากนักวิชาการด้านนี้ โดยชี้ให้เห็นว่าคำนิยามดังกล่าวสะท้อนให้เห็นความหลากหลาย ความซับซ้อน และพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ ออกเป็น 5 ด้าน ประกอบด้วย คำนิยามเชิงภูมิศาสตร์ มโนทัศน์ สาขาวิชาระเบียบวิธี และคำนิยามเชิงภาคปฏิบัติ ดังนี้ (Zhou, 2022)

1. คำนิยามเชิงภูมิศาสตร์ (The geographical side) คำนิยามในด้านนี้ ชี้ประเด็นว่าภาษาศาสตร์เชิงนิเวศนั้นถือกำเนิดจากความคิดของชาวยุโรป โดยเริ่มจากแนวคิดนิเวศวิทยาทางภาษาของเฮาเกน และได้รับการขยายกระบวนการทัศน์ใหม่โดยฮัลลิเดย์ ด้วยการเชื่อมโยง

ภาษาศาสตร์กับความตระหนักทางด้านนิเวศวิทยา ครั้นเวลาผ่านไปโน้ตนี้ได้แพร่ขยายกลายเป็นอุดมการณ์สากล และกระจายไปสู่พื้นที่นอกยุโรป เช่น ประเทศจีน แอฟริกา และบราซิล แสดงให้เห็นความเคลื่อนไหวทางวิชาการด้านภาษาศาสตร์ข้ามประเทศในแทบทุกภูมิภาคของโลก เหตุผลประการสำคัญที่ทำให้มีการขยายตัวในด้านนี้ ได้รับแรงกระตุ้นมาจากวิกฤตทางนิเวศวิทยาที่มีความรุนแรงมากขึ้น จึงมีความหวังว่าภาษาศาสตร์เชิงนิเวศจะเป็นทางเลือกหนึ่งในการแก้ปัญหาดังกล่าว

2. คำนิยามเชิงมโนทัศน์ (The conceptual side) ในด้านมโนทัศน์นั้นจะเห็นได้ว่าภาษาศาสตร์เชิงนิเวศเริ่มมาจากแนวคิด “นิเวศวิทยาของภาษา” ซึ่งมีความหมายครอบคลุมการวิจัยทางภาษาที่ใช้มุมมองทางนิเวศวิทยา หรือ การวิจัยทางนิเวศวิทยาที่ร่วมกับภาษา ในประเด็นนี้จะเห็นได้ว่านักภาษาศาสตร์เชิงนิเวศของยุโรปมีความชัดเจนในการสำรวจบทบาทของภาษาในวิกฤตการณ์ทางนิเวศวิทยาและสิ่งแวดล้อมในปัจจุบัน (Fill, 1997, p. 445)

3. คำนิยามในเชิงสาขาวิชา (The disciplinary side) คำนิยามในเชิงสาขาวิชาให้ความหมายของภาษาศาสตร์เชิงนิเวศที่มีลักษณะของการข้ามสาขาวิชา (Transdiscipline) หรือสหวิชา (interdiscipline) ภาษาศาสตร์เชิงนิเวศจึงมีทางเลือกค่อนข้างหลากหลายและมีสถานะเป็นสาขาย่อยของภาษาศาสตร์กระแสหลัก มีเป้าหมายเพื่อตรวจสอบภาษาในบริบททางสังคมและระบบนิเวศของสิ่งแวดล้อม

4. คำนิยามในเชิงระเบียบวิธี (The methodological side) การนิยามในด้านนี้จะมองว่าภาษาศาสตร์เชิงนิเวศเป็นกระบวนการทศน์หรือวิธีการอย่างหนึ่งที่สามารถนำไปศึกษาวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์เกี่ยวกับระบบนิเวศ อเล็กซานเดอร์และสติเบเห็นว่าการวิเคราะห์วาทกรรมเชิงนิเวศเป็นศูนย์กลางของการศึกษาภาคสนาม (Alexander & Stibbe, 2014) และภาษาศาสตร์เชิงนิเวศสามารถนำไปใช้กับการศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่างภาษากับเรื่องราวที่เราอยู่ด้วย (Stories we live by) ซึ่งเป็นแนวคิดที่สำคัญของสติเบ ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า ภาษาศาสตร์เชิงนิเวศเป็นกระบวนการทศน์ใหม่หรือภาษาศาสตร์แนวใหม่ที่เน้นการศึกษาแบบองค์รวม

5. คำนิยามเชิงปฏิบัติการ (The practical side) ภาษาศาสตร์เชิงนิเวศถูกวางตำแหน่งที่เน้นการศึกษาเชิงปฏิบัติ การศึกษาในลักษณะนี้เป็นการศึกษาเชิงสหวิทยาการที่ทำให้เกิดแพลตฟอร์มใหม่ในการศึกษาภาษา ช่วยเพิ่มมุมมองในการพิจารณาภาษาจากมุมมองเดียวให้หลากหลายยิ่งขึ้น เราอาจมองเห็นการเชื่อมโยงแนวคิดของปรัชญาภาษาวิธีของตะวันตกกับปรัชญาขงจื้อและลัทธิเต๋าของจีน โดยมีเป้าหมายว่า แนวปฏิบัติด้านภาษาเชิงนิเวศมุ่งหวังที่จะยกระดับการพลิกผันของระบบนิเวศทั้งในด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ โดยนำคุณค่าด้าน

ภาษาเชิงนิเวศมาสู่ภูมิทัศน์ที่กว้างขึ้นของมนุษยศาสตร์เชิงนิเวศ และเหนือสิ่งอื่นใด พยายามที่จะสร้างอารยธรรมทางนิเวศวิทยาขึ้นใหม่ในยุคหลังการระบาดใหญ่ของไวรัสโควิด 19 (Stibbe, 2021; Zhou, 2021)

เมื่อกลับมาพิจารณาในแง่พัฒนาการ ภาษาศาสตร์เชิงนิเวศได้ผ่านขั้นตอนในการพัฒนาแนวคิดและระเบียบวิธีการศึกษามาหลายระยะ ย้อนหลังไปได้ถึงปี 1970 นักภาษาศาสตร์และนักปรัชญาทางภาษาที่วางรากฐานและจุดประกายความสนใจในการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับสิ่งแวดล้อมได้แก่ เอ็ดเวิร์ด ซาเปออร์ (Edward Sapir) และวิลเฮล์ม ฟอน ฮุมโบลด์ต์ (Wilhelm von Humboldt) ซึ่งถือว่าเป็นบรรพบุรุษในยุคแรก ๆ ของภาษาศาสตร์เชิงนิเวศ (Vasseur, 2014, p. 22)

ย้อนหลังไปไกลกว่านั้น เมื่อซาเปออร์นำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับ “ภาษาและสิ่งแวดล้อม” ในปี 1912 คำว่า “สิ่งแวดล้อม” ยังไม่ได้มีความหมายทางนิเวศวิทยาที่ใช้อยู่ในปัจจุบันแต่หมายถึง “สภาพแวดล้อมทางกายภาพและสังคม” อย่างไรก็ตามข้อเสนอสองของซาเปออร์ถือว่าเป็นความพยายามในช่วงแรก ๆ ของนักภาษาศาสตร์ ที่จะก้าวไปไกลกว่าคำอธิบายของภาษาในแง่ของโครงสร้าง ระบบเสียง ความหมายของคำ และสิ่งที่คล้ายกัน แต่ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่าง “ธรรมชาติ” และภาษาขึ้น ซาเปออร์เห็นว่า สภาพแวดล้อมทางกายภาพของภาษาประกอบด้วยลักษณะทางภูมิศาสตร์หรือลักษณะของภูมิประเทศ (Fill & Muhlhausler, 2001, p. 2) หรือเป็นเรื่องเกี่ยวกับโครงสร้างทางภูมิศาสตร์ของพื้นที่ ที่ราบ ภูเขา มหาสมุทร พืช ลม ฝน เกษตรกรรม และปัจจัยทางธรรมชาติทั้งหมดที่กำหนดรูปแบบชีวิตบางอย่างของชุมชนโดยเฉพาะ เกณฑ์ทางภูมิศาสตร์เหล่านี้เป็นสิ่งที่ควรค่าแก่การพิจารณา สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติจึงเป็นมากกว่าที่อยู่อาศัย เนื่องจากพฤติกรรมของมนุษย์ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบที่เป็นส่วนหนึ่งของสภาพแวดล้อมทางกายภาพของเรา เกณฑ์ทางภูมิศาสตร์จึงมีค่ามากในการตรวจสอบทางภาษาศาสตร์ กระนั้นก็ตามพลังทางสังคมก็มีความสำคัญมากกว่า เนื่องจากภาษาเองก็เป็นปรากฏการณ์ทางสังคมเช่นเดียวกัน

อย่างไรก็ตาม ผู้ที่ได้รับการยอมรับว่าได้ทำให้แนวคิดเรื่องภาษากับนิเวศวิทยามีความชัดเจนมากขึ้นในเวลาต่อมา คือ เฮนาร์ เฮาเกน (Eniar Haugen) นักภาษาศาสตร์ชาวนอร์เวย์ - อเมริกัน ผู้ที่ได้รับการยกย่องว่าประสบความสำเร็จในการถ่ายทอดแนวคิดนิเวศวิทยาไปสู่ขอบเขตของภาษาศาสตร์ (Steffensen, 2007, p. 5) เฮาเกนเน้นย้ำถึงความจำเป็นในการศึกษาทางนิเวศวิทยาของภาษาและการศึกษาภาษาศาสตร์ของนิเวศวิทยาตั้งแต่ปี 1972 เขาให้ความเห็นเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมของภาษาว่า (Haugen, 1972, as cited in Dash, 2019)

“สภาพแวดล้อมที่แท้จริงของภาษา คือสังคมที่ใช้ภาษานั้น ภาษามีอยู่ในใจของผู้ใช้เท่านั้น และมันทำหน้าที่เฉพาะในการเชื่อมโยงผู้ใช้ภาษากับผู้อื่นและกับธรรมชาติ กล่าวคือ สภาพแวดล้อมทางสังคมและธรรมชาติของพวกเขา ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ใช้ภาษากับระบบนิเวศเป็นเรื่องทางจิตวิทยา ปฏิสัมพันธ์กับภาษาอื่นในใจของผู้พูดแบบ สองภาษาและหลายภาษา อีกส่วนหนึ่งของนิเวศวิทยา คือสังคมวิทยา ซึ่งมีปฏิสัมพันธ์กับสังคมด้วยการทำหน้าที่เป็นสื่อกลางในการสื่อสาร นิเวศวิทยาของภาษาถูกกำหนดโดยผู้ที่เรียนรู้ใช้งาน และถ่ายทอดไปยังผู้อื่นเป็นหลัก”

ในความเป็นจริงแล้ว การปรากฏตัวของภาษาศาสตร์เชิงนิเวศ มีมาพร้อม ๆ ขบวนการและความเคลื่อนไหวที่เรียกว่า “การหันกลับไปสู่นิเวศวิทยา” (Ecological turn) ในด้านสังคมศาสตร์ ซึ่งประกอบด้วย จิตวิเคราะห์เชิงนิเวศ (Ecopsychology) สตรีนิยมเชิงนิเวศ (Ecofeminism) การวิจารณ์เชิงนิเวศ (Ecocriticism) กวีนิพนธ์เชิงนิเวศ (Ecopoetry) และสังคมศาสตร์เชิงนิเวศ (Ecosociology) สาขาวิชาเหล่านี้มีสาระที่สาคัญร่วมกันคือ การเชื่อมโยงกับนิเวศวิทยาหรือภูมิทัศน์ทางนิเวศวิทยาเพื่อให้เกิดมุมมองใหม่ ๆ ในการอธิบายและตอบคำถาม ปรากฏการณ์ทางสังคม เพราะมุมมองทางนิเวศวิทยาสามารถช่วยให้วิชาภาษาศาสตร์ทำความเข้าใจการทำงานของภาษาได้ดีขึ้น ภาษาศาสตร์เชิงนิเวศสามารถจัดการข้อสังเกตทั้งมวลเกี่ยวกับภาษาและการสื่อสารให้รวมอยู่ในทฤษฎีภาษาเพียงทฤษฎีเดียว (Boguslawska-Tafelska, 2013) ลักษณะเด่นอีกอย่างหนึ่งของภาษาศาสตร์เชิงนิเวศ ก็คือการนำเสนอมุมมองเชิงวิพากษ์ (Critical perspective) ต่อการศึกษาภาษาศาสตร์กระแสหลักว่า ภาษาศาสตร์มักจะให้ความสนใจแต่ระบบของภาษา โดยไม่ต้องสนใจสิ่งแวดล้อมของภาษา รวมถึงสถานการณ์ทางด้านสิ่งแวดล้อม พร้อมกันเสนอแนวทางใหม่ในการศึกษาภาษาศาสตร์ว่าจะต้องเกี่ยวข้องกับปัญหาาร่วมสมัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำลายระบบนิเวศ (Halliday, 1990)

ช่วงทศวรรษ 1990 น่าจะกล่าวได้ว่าเป็นระยะที่ภาษาศาสตร์เชิงนิเวศได้พัฒนาระเบียบวิธีในฐานะสาขาวิชาใหม่ที่ชัดเจนมากขึ้น ในคำปราศรัยเรื่อง “วิธีการใหม่แห่งความหมาย” (New ways of meaning) ในที่ประชุมภาษาศาสตร์ประยุกต์ระดับโลกในปี 1990 (*World Conference of Applied Linguistics*) ฮัลลiday (Halliday) ได้เชื่อมโยงภาษากับประเด็นด้านสิ่งแวดล้อม หัวใจสำคัญของการถกเถียงคือการวิพากษ์แนวการศึกษา “มานุษยวิทยาทางภาษาศาสตร์” เขาเห็นว่า ในการสื่อสารในชีวิตประจำวัน ธรรมชาติและสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์จะถูกกล่าวถึงในแง่ของประโยชน์ใช้สอยเท่านั้น ซึ่งแสดงให้เห็นวิธีคิดแบบมนุษย์เป็นศูนย์กลางที่ฝังแน่นอยู่ในการใช้ภาษาประจำวัน ในขณะที่ปัญหาทางนิเวศวิทยากลับทวีความรุนแรงมากขึ้น ข้อสังเกต

ของ ฮัลลiday เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างภาษาและปัญหาทางนิเวศวิทยาได้เสริมขยายให้แนวคิด “นิเวศวิทยาของภาษา” ของเขาเกินที่เคยเสนอมาก่อนหน้านี้มีความชัดเจนมากขึ้น (Halliday, as cited in Chen, 2016)

ครั้นถึงต้นศตวรรษที่ 21 ภาษาศาสตร์เชิงนิเวศดูเหมือนจะยกระดับตนเองให้มีบทบาทและความสำคัญที่ชัดเจนกว่าเดิม โดยเฉพาะการเชื่อมโยงภาษาศาสตร์กับวิกฤตการณ์สำคัญ ๆ ดังเช่น การแพร่ระบาดของเชื้อโรคที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางนิเวศวิทยาในช่วง 50 ปีที่ผ่านมา ในงานเขียนเรื่อง “เรื่องราวที่เราอยู่ด้วย (The stories we live by) โดยสติบเบ (Stibbe, 2021) เขาได้เสนอให้มีการระบุเรื่องราวใหม่ ๆ ของสังคมหลังโรคระบาด (Post-pandemic society) เพราะเห็นว่าเรื่องราวเก่า ๆ ได้พังทลายลงอันเนื่องมาจากการแพร่ระบาดของไวรัสโควิด 19 ที่ส่งผลกระทบที่เป็นอันตรายมากขึ้น รวมถึงการเปลี่ยนสภาพภูมิอากาศ และการสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ นักภาษาศาสตร์เชิงนิเวศเห็นว่า นี่คือช่วงเวลาที่ดีในการสร้างอารยธรรมทางนิเวศวิทยาขึ้นใหม่ โดยการต่อยอดแนวคิดทางภาษาเข้ากับประเด็นทางสิ่งแวดล้อม ภาษาศาสตร์เชิงนิเวศจะเป็นตัวกำหนดจังหวะในการเข้าสู่ศตวรรษใหม่ สามารถใช้ความรู้เชิงสัมพันธ์ที่รวมอยู่ในภาษาศาสตร์เชิงนิเวศเพื่อรับมือกับประเด็นด้านจริยธรรมและความจริงในรูปแบบของภาษาและวาทกรรม

ประเด็นที่ได้อภิปรายมาข้างต้น ยังช่วยให้มองเห็นทั้งข้อบ่งชี้และเป้าหมายของภาษาศาสตร์เชิงนิเวศได้ว่า เป็นความพยายามที่จะเชื่อมโยงการศึกษาภาษาศาสตร์เข้ากับปัญหาทางนิเวศวิทยาโดยมุ่งที่จะให้การศึกษาภาษามีส่วนในการตอบโจทย์ประเด็นร้อนเกี่ยวกับวิกฤตทางนิเวศวิทยาและสิ่งแวดล้อมในปัจจุบัน ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นแนวรบทางวิชาการอีกแนวรบหนึ่งที่จะช่วยฟื้นฟู เยียวยาและสร้างสำนึกเชิงนิเวศแก่สาธารณะ

ระเบียบวิธีที่สำคัญ

คุณลักษณะอย่างหนึ่งของภาษาศาสตร์เชิงนิเวศ คือมีความหลากหลายในแนวทางและวิธีการศึกษา เนื่องจากเป็นสาขาวิชาที่มีความเป็นสหวิทยาการค่อนข้างมาก ดังที่สติบเบ (Stibbe, 2015, p. 1) ให้ข้อสังเกตว่ามีลักษณะพิเศษอยู่สองประการ คือ ประการแรก ภาษาศาสตร์เชิงนิเวศมีแนวทางในการศึกษาที่หลากหลาย โดยมีจุดมุ่งหมาย เป้าหมาย และวิธีการที่แตกต่างกัน ประการที่สอง การวิเคราะห์ของภาษาศาสตร์เชิงนิเวศนั้นลึกซึ้งกว่าการแสดงความคิดเห็นในแต่ละตัวบท เช่น โฆษณาหรือหนังสือเกี่ยวกับธรรมชาติ นักภาษาศาสตร์เชิงนิเวศสามารถสำรวจรูปแบบทั่วไปของภาษาที่มีอิทธิพลต่อวิธีที่ผู้คนคิดและปฏิบัติต่อโลก

สเตฟเฟนเซนและฟิลล์ (Steffensen & Fill, 2014, p. 7) ได้กล่าวถึงแนวทางในการศึกษาของภาษาศาสตร์เชิงนิเวศว่ามี 4 แนวทางใหญ่ ๆ คือ

1. แนวทางที่มองว่า ภาษามีอยู่ในระบบนิเวศเชิงสัญลักษณ์ (Language exists in a symbolic ecology) การศึกษาแนวทางนี้จะตรวจสอบการอยู่ร่วมกันของภาษาหรือ “ระบบสัญลักษณ์” ภายในพื้นที่ที่กำหนด เป็นแนวคิดที่มองการอยู่ร่วมกันของภาษามีปฏิสัมพันธ์ในนิเวศวิทยาระหว่างภาษาในพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ที่กำหนด ซึ่งนำไปสู่การมองว่า ภาษานั้นมีนิเวศวิทยาเชิงสัญลักษณ์ แนวทางนี้แพร่หลายในงานร่วมสมัยว่าหลายภาษามีอยู่ร่วมกันในพื้นที่ทางภูมิศาสตร์หรือสถาบันทางสังคมอย่างไร

2. แนวทางที่มองว่าภาษาดำรงอยู่ในระบบนิเวศธรรมชาติ (Language exists in a natural ecology) แนวทางนี้จะศึกษาว่าภาษาเกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมทางชีวภาพและระบบนิเวศอย่างไร (ภูมิประเทศ ภูมิอากาศ สัตว์ พืช ฯลฯ)

3. แนวทางที่มองว่า ภาษามีอยู่ในนิเวศวิทยาวัฒนธรรมทางสังคม (Language exists in a sociocultural ecology) โดยมุ่งพิจารณาว่าภาษาเกี่ยวข้องกับพลังทางสังคมและวัฒนธรรมที่กำหนดเงื่อนไขของผู้พูดและชุมชนการพูดอย่างไรบ้าง

4. แนวทางที่มองว่า ภาษามีอยู่ในระบบนิเวศทางปัญญา (Language exists in a cognitive ecology) แนวทางนี้จะตรวจสอบว่าภาษาเปิดใช้งานโดยพลวัตระหว่างสิ่งมีชีวิตทางชีววิทยาและสภาพแวดล้อมของพวกมันอย่างไร โดยเน้นที่ความสามารถทางปัญญาที่ก่อให้เกิดพฤติกรรมที่ยืดหยุ่นและปรับตัวของสิ่งมีชีวิต

อย่างไรก็ตาม แนวทางการศึกษาภาษาศาสตร์เชิงนิเวศทั้ง 4 แนวทางนี้ เมื่อพิจารณาแล้ว จะเห็นว่า ประกอบด้วยระเบียบวิธีหลัก ๆ อยู่ 2 วิธี ดังที่ เดอร์นี เสนอไว้คือ การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับสิ่งแวดล้อมกับการวิเคราะห์วาทกรรมเชิงนิเวศ (Derni, 2008)

1. การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับสิ่งแวดล้อม

ดังที่กล่าวแล้วว่า ภาษาศาสตร์เชิงนิเวศได้ผ่านขั้นตอนในการพัฒนาแนวคิดและระเบียบวิธีในการศึกษามาหลายระยะ นับแต่ยุคของนักภาษาศาสตร์และนักปรัชญาทางภาษาที่วางรากฐานและจุดประกายความสนใจในการศึกษาได้แก่ เอ็ดเวิร์ด ซาเปอ (Edward Sapir) และวิลเฮล์ม ฟอน ฮุมโบลต์ (Wilhelm von Humboldt) แต่ผู้ที่ได้รับการยอมรับว่าได้ทำให้แนวคิดเรื่องภาษากับนิเวศวิทยามีความชัดเจนมากขึ้นคือ เฮนาร์ เฮาเกน นักภาษาศาสตร์ชาวนอร์เวย์-อเมริกัน ซึ่งประสบความสำเร็จอย่างมาก ในการถ่ายทอดแนวคิดนิเวศวิทยาไปสู่ขอบเขตของภาษาศาสตร์ (Steffensen, 2007, p. 5) โดยเฉพาะการนำเสนอแนวคิด “นิเวศวิทยาของภาษา” (The ecology of a language) ของเขา

ในข้อเสนอของเฮาเกน เขาไม่เห็นด้วยอย่างมากต่อวิธีการศึกษาภาษาศาสตร์ในเวลานั้น เพราะเห็นว่านักภาษาศาสตร์มักจะไม่ค่อยให้ความสำคัญต่อภูมิหลังทางภาษาในการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสารของชุมชนหนึ่ง ๆ แต่กลับกระตือรือร้นเกินไปที่จะศึกษาทางด้านสัทวิทยา ไวยากรณ์ และคำศัพท์ แทนที่จะยอมรับว่า ภาษามีอยู่ก็เพราะคนในชุมชนมีการใช้ภาษาในการสื่อสาร แต่ดูเหมือนว่านักภาษาศาสตร์จะมีความสุขที่จะยกยอระดังกล่าวให้กับนักมานุษยวิทยา นักสังคมวิทยาหรือสาขาอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องเสียมากกว่า (Haugen, as cited in Garner, 2015, p. 92)

เฮาเกนโจมตีว่า นักภาษาศาสตร์เชิงทฤษฎีให้ความสำคัญต่อตัวภาษาในเชิงโครงสร้างมากกว่าการศึกษาสภาพแวดล้อมของการใช้ภาษา สำหรับเฮาเกน คำว่า “สภาพแวดล้อม” ไม่ได้หมายถึงสภาพแวดล้อมทางกายภาพ แต่เป็นสภาพแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรมที่ใช้ภาษานั้น กล่าวอีกนัยหนึ่งสิ่งแวดล้อมคือผู้พูดภาษานั้นเอง

เขาได้กล่าวถึงเรื่องนี้ไว้ว่า สภาพแวดล้อมที่แท้จริงของการใช้ภาษาคือสังคมที่ใช้ภาษานั้น ๆ ภาษามีอยู่ในใจของผู้ใช้เท่านั้น และมันทำหน้าที่เฉพาะในการเชื่อมโยงผู้ใช้เหล่านี้กับคนอื่นและกับธรรมชาติ กล่าวอีกนัยหนึ่งมันคือสภาพแวดล้อมทางสังคมและธรรมชาติของพวกเขา (Haugen, as cited in Garner, 2015, p. 92) เฮาเกนเรียกสิ่งแวดล้อมนี้ว่านิเวศวิทยาของภาษา (The ecology of a language) ซึ่งต่อมาได้เป็นชื่อหนังสือเล่มสำคัญของเขา เฮาเกนใช้คำว่า “นิเวศวิทยาของภาษา” ในความหมายเชิงอุปลักษณ์ โดยเปรียบว่าสิ่งแวดล้อมและสิ่งมีชีวิตก็

เหมือนเป็นภาษาหนึ่ง และสภาพแวดล้อมของภาษาคือการปฏิบัติทางสังคมซึ่งเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม การศึกษา การเมือง หรือความเชื่อ การเปรียบเทียบทางชีววิทยานี้พัฒนาไปสู่การรับรู้ว่าภาษามีตระกูลของมันซึ่งมีการผสมข้ามตระกูลทางภาษาที่แตกต่างกันไป จึงทำให้ภาษานั้น ๆ คงอยู่ได้ โดยไม่สูญหายหรือตายไป เฮาเกนถือว่า นิเวศวิทยาของภาษาเป็นแนวทางของภาษาศาสตร์ เขาจึงให้คำนิยาม ภาษาศาสตร์เชิงนิเวศ ว่าเป็น “การศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่างภาษาใด ๆ กับสภาพแวดล้อมของมัน” ซึ่งรวมถึงขอบเขตทางจิตวิทยาและสังคม ในขอบเขตทางจิตวิทยาจะเกี่ยวข้องกับปฏิสัมพันธ์ระหว่างภาษาหนึ่งกับภาษาหนึ่ง ในขณะที่ขอบเขตทางสังคมหมายถึงพื้นที่ของการปฏิสัมพันธ์ระหว่างภาษาบางภาษากับสภาพแวดล้อมทางสังคม ปฏิสัมพันธ์ระหว่างสองขอบเขตนี้ถือเป็นสภาพแวดล้อมทางนิเวศวิทยาของภาษา (Haugen, 1972, p. 323) จะเห็นได้ว่า แนวคิดของเฮาเกนเน้นไปที่การศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่างภาษากับสภาพแวดล้อมหรือนิเวศวิทยาของภาษา ซึ่งประกอบด้วยเรื่องทางจิตวิทยา และสังคมวิทยา ข้อเสนอของเฮาเกนทำให้เกิด “ชนบของเฮาเกน” (Haugenian tradition) ของภาษาศาสตร์เชิงนิเวศ ซึ่งได้สร้างมโนทัศน์ที่ได้รับการยอมรับว่าภาษาเป็นส่วนหนึ่งของสภาพแวดล้อมที่ใหญ่กว่า สภาพแวดล้อมนี้ไม่ได้หมายถึงเพียงระบบนิเวศเท่านั้น แต่ยังรวมถึงภาษาอื่น ๆ ที่พูดกันในสังคมด้วย เช่นเดียวกับภาษาที่มีปฏิสัมพันธ์ภายในจิตใจของผู้พูด ดังนั้นภาษาจึงเป็นส่วนหนึ่งของระบบนิเวศที่ใหญ่ขึ้นของพลังส่วนบุคคล-สังคม-สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ซึ่งทั้งหมดมีปฏิสัมพันธ์และกำหนดรูปแบบซึ่งกันและกันในหลายระดับ (Vasseur, 2014, p. 22) ดังนั้น แนวทางของนิเวศวิทยาของภาษาจึงศึกษาภาษาโดยคำนึงถึงเครือข่ายความสัมพันธ์อันซับซ้อนที่เกิดขึ้นระหว่างสิ่งแวดล้อม ภาษา และผู้ที่พูดภาษาเหล่านี้ (Wendel, 2005, p. 51)

แนวคิดนิเวศวิทยาของภาษาโดยเฮาเกน แม้จะถูกวิจารณ์ว่ายังมีความคลุมเครืออยู่บ้าง (Garner, 2015, p. 93) แต่ก็มีที่น่าสนใจในแง่ที่เขากล่าวถึงว่า นิเวศวิทยาของภาษาประกอบด้วยองค์ประกอบ 3 อย่าง คือ หนึ่ง สิ่งมีชีวิต หรืออินทรีย์ (An organism) สอง สิ่งแวดล้อมของสิ่งมีชีวิต (Its environment) และ สาม กระบวนการที่เชื่อมโยงหรือปฏิสัมพันธ์ระหว่างสิ่งมีชีวิตกับสิ่งแวดล้อม (The process that connects them) ดังนั้นในทัศนะของเฮาเกนจุดประสงค์ในการศึกษานิเวศวิทยาของภาษา ได้แก่ (Yang, 2014)

- 1) วิเคราะห์และบันทึกนิเวศวิทยาของภาษาและความสัมพันธ์ระหว่างนิเวศวิทยาของภาษากับสิ่งแวดล้อม
- 2) อนุรักษ์และพัฒนากระบวนนิเวศทางภาษา ตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างภาษานิเวศวิทยากับสิ่งแวดล้อม

3) ค้นหาความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดระหว่างภาษา นิเวศวิทยา และนิเวศวิทยาของมนุษย์ นิเวศวิทยาของภาษาแสวงหาวิธีการรักษาและพัฒนา โดยการอธิบายและวิเคราะห์ความเชื่อมโยงระหว่างภาษากับสิ่งแวดล้อม

2. วาทกรรมวิเคราะห์เชิงนิเวศ (Ecocritical Discourse Analysis)

วาทกรรมวิเคราะห์เชิงนิเวศ (Ecocritical Discourse Analysis) ถือเป็นระเบียบวิธีที่สำคัญของภาษาศาสตร์เชิงนิเวศ ไมเคิล ฮัลลiday ได้รับการยอมรับว่าเป็นผู้บุกเบิกการวิเคราะห์วาทกรรมเชิงนิเวศคนสำคัญ เขาได้เสนอแนวคิดนี้ในบทความทางวิชาการที่ทรงอิทธิพลเรื่อง “วิธีการใหม่แห่งความหมาย” (New ways of meaning: a challenge to applied linguistics) (Halliday, 1990) ข้อเสนอสำคัญของฮัลลiday ในบทความนี้คือ “ภาษาไม่ได้สะท้อนความเป็นจริงอย่างเฉยเมย แต่ภาษาสร้างความเป็นจริงอย่างแข็งขัน” (Language does not passively reflect reality; language actively creates reality) (Halliday & Matthiessen, 1999) นอกจากฮัลลiday แล้ว การวิเคราะห์วาทกรรมเชิงนิเวศยังพบได้ในงานของ สตีเวนและอเล็กซานเดอร์อีกด้วย

วาทกรรมวิเคราะห์เชิงนิเวศ อาศัยพื้นฐานทางความคิดและวิธีการของวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ (Critical Discourse Analysis หรือ CDA) ซึ่งเป็นแนวทางการวิจัยแบบสหวิทยาการที่กำลังได้รับความนิยมในปัจจุบัน วาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ตามแนวทางของแฟร์คลอฟ (Fairclough) เป็นการนำชนบในการวิพากษ์สังคมมาสู่การศึกษาภาษา โดยเน้นศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างวาทกรรมกับองค์ประกอบทางสังคม เช่น ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ อุดมการณ์สถาบัน อัตลักษณ์ทางสังคม (Fairclough, 2012) องค์ประกอบเหล่านี้ส่งผลกระทบต่อกลุ่มคนที่ด้อยอำนาจและถูกกดขี่ เอารัดเอาเปรียบในสังคม ดังนั้นเป้าหมายของการวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์ก็เพื่อเปิดเผยให้เห็นการครอบงำกดขี่ดังกล่าวผ่านกลไกอันแยบยลของภาษา นักวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์จึงมีแนวโน้มที่จะใช้มุมมองของกลุ่มผู้ถูกกดขี่ในสังคม เพื่อต่อต้านการเอารัดเอาเปรียบ และมุ่งสู่สังคมที่เท่าเทียมมากขึ้น อย่างไรก็ตาม ปัญหาที่กลุ่มผู้ถูกกดขี่ต้องเผชิญมากขึ้น ไม่ใช่แค่ทางสังคมเท่านั้น แต่ยังรวมถึงระบบนิเวศด้วย เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ การสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ การหมดสิ้นทรัพยากร และการปนเปื้อนของสารเคมี ส่งผลให้กลุ่มคนผู้เสียเปรียบมีชีวิตความเป็นอยู่อย่างยากลำบากมากขึ้น การทำงานเพื่อมุ่งสู่สังคมที่เท่าเทียมจึงไม่เพียงพออีกต่อไป แต่ต้องหันมาใส่ใจธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอีกด้วย

แม้ว่าวาทกรรมวิเคราะห์เชิงนิเวศจะมีลักษณะใกล้เคียงกับการวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์ (CDA) แบบดั้งเดิมก็ตาม แต่วิธีการวิเคราะห์นั้น ไม่ได้พิจารณาเพียงความสัมพันธ์ของ

มนุษย์กับมนุษย์เท่านั้น หากยังขยายขอบข่ายถึงระบบนิเวศที่มีขนาดใหญ่ซึ่งทุกชีวิตต้องพึ่งพาหรืออาจกล่าวได้ว่า ภาษาศาสตร์เชิงนิเวศเป็นขบวนการทางสังคมที่เคลื่อนไหวเพื่อสร้างเสริมสภาพความเสมอภาค และความยุติธรรม โดยคำนึงถึงสิทธิและผลกระทบที่มีต่อผู้อื่นมากกว่าตนเอง เนื่องจากเหยื่อจำนวนมากของผู้ที่ได้รับผลกระทบจากการทำลายล้างระบบนิเวศคือผู้ที่ไม่สามารถรู้เท่าทันอำนาจที่อยู่เบื้องหลังการกดขี่ที่กระทำต่อพวกเขา เป็นผู้ไร้สิทธิ์ไร้เสียงที่จะต้องต้านวาทกรรมการกดขี่ ไม่ว่าจะเป็นสัตว์ พืช ป่าไม้ แม่น้ำรวมถึงคนรุ่นหลัง ซึ่งมีแนวโน้มจะได้รับผลกระทบจากการทำลายระบบนิเวศมากกว่ากลุ่มอื่น เช่นเดียวกับนักวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์ที่ใช้วิธีการวิเคราะห์ทางภาษาเชิงวิพากษ์เพื่อเปิดโปงให้เห็นอำนาจที่ครอบงำ เอาเปรียบ และสร้างความไม่เท่าเทียมแก่ผู้ด้อยโอกาสในสังคม นักวิเคราะห์วาทกรรมเชิงนิเวศก็ทำในสิ่งเดียวกัน แต่เป้าหมายของพวกเขาคือ การปกป้องการทำลายระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อมที่มีต่อผู้เสียเปรียบและด้อยโอกาส ไม่ว่าจะเป็นพืชพรรณ สัตว์ป่า หรือคนระดับล่างของสังคม (Stibbe, 2014b)

วิธีการสำคัญของการวิเคราะห์วาทกรรมเชิงนิเวศ คือมุ่งพิจารณาวาทกรรมเชิงนิเวศอย่างหลากหลาย นับแต่วาทกรรมบริโภคนิยมไปจนถึงวาทกรรมเกี่ยวกับธรรมชาติ เพื่อค้นหาถ้อยคำที่ส่งเสริมให้เกิดพฤติกรรมทำลายล้างทางนิเวศวิทยาในทุกรูปแบบ ขณะเดียวกันก็ค้นหาการใช้ภาษาที่ส่งเสริมความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ เช่นการเคารพนบนอบและการดูแลรักษาธรรมชาติ การใช้แนวทางการวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์ ทำให้สามารถมองเห็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจอันซับซ้อนระหว่างผู้ครอบครอง กดขี่ และผู้ถูกกดขี่ ด้วยการพิจารณาว่าการกดขี่ครอบงำนั้นก่อให้เกิดผลกระทบต่อธรรมชาติที่ไม่ใช่มนุษย์รวมถึงคนรุ่นใหม่ในอนาคตอย่างไรบ้าง ดังนั้นจึงเห็นได้ว่า ภาษาศาสตร์เชิงนิเวศมักมุ่งเน้นไปที่การวิพากษ์เชิงลบ เผยให้เห็นวาทกรรมที่ครอบงำที่มีพื้นฐานมาจากอารยธรรมอุตสาหกรรม โดยแสดงให้เห็นว่ามันได้ส่งเสริมให้เกิดพฤติกรรมในการทำลายล้างอย่างไร (Stibbe, 2017b) ดังแนวทางของสติเบที่ให้ความสำคัญกับภาษาว่า มีส่วนอย่างยิ่งในการเชื่อมโยงระหว่างมนุษย์กับสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ ภาษามีอิทธิพลต่อวิถีคิดของมนุษย์เกี่ยวกับโลก หรือเป็นแรงบันดาลใจให้มนุษย์ปกป้องหรือทำลายระบบนิเวศที่ชีวิตของพวกเขาต้องพึ่งพาอาศัย (Stibbe, 2012, p. 418)

อัลลิตีเยน่าจะเป็นหัวหอกคนสำคัญในการวิเคราะห์วาทกรรมที่ส่งผลต่อการทำลายล้าง (Destructive discourses) หรือการวิเคราะห์วาทกรรมในเชิงลบ เขายังเห็นว่า วาทกรรมทางวิทยาศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการใช้ทรัพยากร เต็มไปด้วยอคติและการกีดกันทางเพศ การเหยียดเชื้อชาติและชนชั้น ตลอดจนเป็นเครื่องมือสำคัญให้กลุ่มที่มีอำนาจใช้ภาษาเพื่อถ่ายทอดอุดมการณ์

ที่ทำให้เกิดความทุกข์และการกดขี่ต่อกลุ่มคนอื่น ๆ การวิเคราะห์ภาษาเชิงนิเวศจะพิจารณาว่า กลุ่มผู้ถูกกดขี่ในวงกว้าง อันได้แก่มนุษย์รุ่นปัจจุบันที่ต้องทนทุกข์ทรมานจากมลพิษและทรัพยากรที่ร่อยหรอลงทุกขณะ มนุษย์รุ่นถัดไป รวมถึงสัตว์ที่ได้รับผลกระทบจากวาทกรรมทำลายล้าง (Halliday, 1990) ด้วยเหตุนี้ นักภาษาศาสตร์เชิงนิเวศจึงให้ความสนใจเป็นพิเศษกับวาทกรรม ธุรกิจการเกษตรข้ามชาติ วาทกรรมบริโภคนิยม วาทกรรมโฆษณา ตลอดจนวาทกรรมทาง เศรษฐกิจ และวาทกรรมกระแสหลักของอารยธรรมอุตสาหกรรม เพราะเห็นว่าสามารถกระตุ้นให้ ผู้คนมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่ทำลายระบบนิเวศอย่างกว้างขวาง การวิเคราะห์วาทกรรมทำลายล้าง จึงเป็นการเปิดเผยตีแผ่ให้เห็นความจริงที่ว่า เรื่องราวที่วาทกรรมบอกเล่าไม่ใช่เรื่องราวเดียว ที่เป็นไปได้ แต่อาจมีผลกระทบในทางลบต่อระบบที่ค้ำจุนชีวิต และเรื่องราวอื่น ๆ ที่มีอยู่ (Stibbe, 2017a)

แม้ว่าการเปิดโปงวาทกรรมเชิงลบจะเป็นประโยชน์ แต่สติบเบก็เสนอว่าต้องแสวงหาวาท กรรมทางเลือกในการวิเคราะห์วาทกรรมเชิงบวก (Positive discourse analysis) ควบคู่กันไป ด้วย วาทกรรมเชิงบวกในความหมายของสติบเบ คือวาทกรรมที่ส่งเสริมให้ผู้คนมีชีวิต ความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น และเคารพต่อธรรมชาติมากกว่าการมุ่งพิชิตธรรมชาติ (Stibbe, 2021) หรือ วาทกรรมที่สร้างแรงบันดาลใจให้กำลังใจแก่เรา (Martin, 1999, p. 51–52) สติบเบอ้างถึง โลกทัศน์ของคนพื้นเมืองซึ่งมีวิธีคิดให้ธรรมชาติมีความสำคัญในการแสดงออกทางภาษา ทำให้ พวกเขาแสดงความเคารพต่อธรรมชาติอย่างเหมาะสม มีวิถีในการอยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างยั่งยืน และได้รับประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการยังชีพโดยไม่ทำลายมัน คำถามสำคัญของ สติบเบคือ ภาษาศาสตร์เชิงนิเวศมีบทบาทอย่างไรในการค้นหาวาทกรรมใหม่เชิงบวกเพื่อการ ดำเนินชีวิตที่ดีกว่าจากอารยธรรมที่โดดเด่นแต่ไม่ยั่งยืน (Stibbe, 2021)

เราอาจเห็นตัวอย่างการวิเคราะห์วาทกรรมเชิงบวก ในงานของสติบเบ (Stibbe, 2012) ที่ สรรวจวาทกรรมดั้งเดิมของญี่ปุ่น เพื่อค้นหาวิธีพุดคุยและคิดเกี่ยวกับโลกที่เป็นประโยชน์ต่อ สถานการณ์ที่กำลังเผชิญอยู่ในปัจจุบัน ไม่ว่าจะโดยการปรับวาทกรรมจากวัฒนธรรมทั่วโลกหรือ สร้างสิ่งใหม่ นี่เป็นรูปแบบหนึ่งของการวิเคราะห์วาทกรรมเชิงบวก การวิเคราะห์ของโกทลี (Goatly, 2014) ในการศึกษาวินิพนธ์โรแมนติกโดยชี้ให้เห็นว่า วาทกรรมกวีโรแมนติกนำเสนอ มุมมองเกี่ยวกับธรรมชาติที่แตกต่างไปจากวาทกรรมที่ครอบงำในสังคมปัจจุบัน นักวิเคราะห์เชื่อว่า วาทกรรมเช่นนี้จะเป็ประโยชน์ในการส่งเสริมความคิดเชิงนิเวศวิทยา ถือเป็นวาทกรรมที่เป็น ประโยชน์ได้ การวิเคราะห์วาทกรรมที่เป็นประโยชน์เป็นรูปแบบหนึ่งของการวิเคราะห์วาทกรรม เชิงบวกเช่นเดียวกัน

จะเห็นได้ว่าวาทกรรมเชิงทำลายล้างกับวาทกรรมเชิงบวกนั้นมีลักษณะคู่ตรงข้ามกันอย่างชัดเจน แต่ยังมีวาทกรรมอีกประเภทหนึ่งที่มีความคลุมเครือไม่ชี้ชัดว่าเป็นวาทกรรมเชิงบวกหรือเชิงลบ แต่อยู่ระหว่างวาทกรรมทั้งสองนี้ ซึ่งสติบเบเรียกว่า “วาทกรรมกำกวม” (Ambivalent discourses) (Stibbe, 2017b) เขายกตัวอย่างวาทกรรมโฆษณาของ Corporate Greenwash โดยชี้ให้เห็นว่าวาทกรรมโฆษณาชุดนี้เป็นทั้งวาทกรรมเชิงลบและเชิงบวก ในแง่ของวาทกรรมเชิงลบ โฆษณานี้หลอกหลวงให้ลูกค้าหลงคิดว่า ผลิตภัณฑ์มีประโยชน์ต่อสิ่งแวดล้อมมากกว่าที่เป็นจริง แต่ก็มีความเป็นบวกในแง่ที่ว่าได้สื่อถึงเรื่องราวที่ประสิทธิภาพด้านสิ่งแวดล้อมของผลิตภัณฑ์ว่ามีความสำคัญ ส่วนวาทกรรมการพัฒนาที่ยั่งยืนอาจจัดว่าเป็นวาทกรรมเชิงบวก เพราะเน้นว่าสิ่งแวดล้อมจำเป็นต้องได้รับการปกป้องเมื่อเศรษฐกิจเติบโต แต่ในเชิงลบคือการไม่ตั้งคำถามว่าเศรษฐกิจของประเทศที่มีการบริโภคมากเกินไปจำเป็นต้องเติบโตจริงหรือไม่ นอกจากนี้แล้ว ยังมีวาทกรรมอีกจำนวนมากที่เข้าข่ายวาทกรรมคลุมเครือ อาทิ วาทกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ วาทกรรมความยั่งยืน วาทกรรมทรัพยากรธรรมชาติ วาทกรรมสวนสัตว์ และสารคดีที่เกี่ยวกับสัตว์ป่า

เป็นที่น่าสังเกตว่า การวิเคราะห์วาทกรรมเชิงนิเวศ มักจะเหมาะกับการศึกษาปฏิบัติการทางภาษาในสังคมร่วมสมัย เช่น ภาษาในสื่อโฆษณา ภาษาในการนำเสนอวาทกรรมของรัฐและเศรษฐกิจแบบทุนนิยม มากกว่าการย้อนไปศึกษาการใช้ภาษาในอดีต เพราะมีความเชื่อมโยงโดยตรงกับวิกฤตทางนิเวศวิทยาและสิ่งแวดล้อม แต่แนวทางและข้อเสนอใหม่อีกทางหนึ่งของนักภาษาศาสตร์เชิงนิเวศ คือข้อเสนอเกี่ยวกับ “เรื่องราวที่เราอยู่ด้วย” โดยสติบเบ ซึ่งมีขอบเขตในการศึกษาที่กว้างขวางและซับซ้อนมากขึ้นไปอีก

“เรื่องราวที่เราอยู่ด้วย” (Stories we live by) กับวาทกรรมวิเคราะห์เชิงนิเวศ

หนังสือเล่มสำคัญของอาร์รัน สติบเบ ที่เขียนขึ้นในปี 2015 ชื่อ “ภาษาศาสตร์เชิงนิเวศ: ภาษา, นิเวศวิทยา และเรื่องราวที่เราอยู่ด้วย” (*Ecolinguistics : Language, Ecology and the Stories We Live By*) ได้นำเสนอแนวคิดสำคัญเกี่ยวกับเรื่องราวที่เราอยู่ด้วย เพื่อเชื่อมโยงไปสู่การวิเคราะห์วาทกรรมเชิงนิเวศ สติบเบอธิบาย “เรื่องราวที่เราอยู่ด้วย” (The Stories we live by) ว่าหมายถึง เรื่องราวในใจของผู้คนจำนวนมากในวัฒนธรรมที่มีอิทธิพลต่อวิถีคิด การพูด และการกระทำของพวกเขา (“*Stories in the minds of numerous people in a culture which influence how they think, talk and act.*”) (Stibbe, 2015) ในความหมายดั้งเดิมคำว่า “เรื่องราว” หมายถึงการเล่าเรื่องที่มีจุดเริ่มต้นที่ชัดเจน ไปถึงตอนกลางเรื่องและปลายเรื่องที่เกิดขึ้นเมื่อเวลาผ่านไป เรื่องราวในความรู้สึกดั้งเดิมนี้ ผู้อ่านสามารถรับรู้ได้ว่าเป็นเรื่องราวโดย

โครงสร้างและบริบทของมัน ด้วยเหตุนี้จึงถือว่าเป็นมุมมองหรือการตีความโลกรอบตัวเรา แต่ “เรื่องราวที่เราอยู่ด้วย” นั้นกลับต่างออกไป ด้วยว่ามันเป็นเรื่องที่เราสัมผัสได้ โดยไม่ต้องรับรู้หรือตระหนักว่ามันคือเรื่องราว แต่มันอาจปรากฏขึ้นระหว่างบรรทัดของข้อความที่ล้อมรอบตัวเราในชีวิตประจำวัน ในรายงานข่าวโฆษณา ในการพูดคุยสนทนากับเพื่อน ในการพยากรณ์อากาศ ในคู่มือการใช้งานและตำราเรียน ในบริบททางการศึกษา การเมือง กฎหมาย ฯลฯ โดยไม่ต้องประกาศตัวเองว่าเป็นเรื่องราว (Stibbe, 2015, p. 5)

จาก “เรื่องราวที่เราอยู่ด้วย” นี้เอง สติเบได้เชื่อมโยงไปสู่การวิเคราะห์วาทกรรมเชิงนิเวศ เขาอธิบายแนวคิดเรื่องราวที่เราอยู่ด้วยโดยชี้ให้เห็นว่า สังคมปัจจุบันมีปัญหาร้ายแรงมากมาย ไม่ว่าจะเป็นเรื่องความเหลื่อมล้ำ การบริโภคนเกินพิกัด ซึ่งเป็นรากเหง้าสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อการทำลายระบบนิเวศอย่างรุนแรง และไปไกลเกินกว่าการแก้ไขทางเทคนิคเล็ก ๆ น้อย ๆ ได้อีกต่อไป แต่ต้องอาศัยการเกิดขึ้นของสังคมประเภทต่าง ๆ กัน โดยใช้เรื่องราวต่าง ๆ และถ้าเรื่องราวเดิมที่เราอยู่ด้วยฝังรากลึกเกินกว่าจะแก้ไขได้ ก็ต้องสร้างเรื่องราวใหม่ ๆ ขึ้นมาเพื่อความอยู่รอด สติเบให้ความสำคัญกับภาษาว่า มีส่วนสำคัญในการเชื่อมโยงระหว่างมนุษย์กับสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ และสิ่งแวดล้อม ภาษาสามารถมีอิทธิพลต่อวิถีคิดของมนุษย์เกี่ยวกับโลก หรือเป็นแรงบันดาลใจให้มนุษย์ปกป้องหรือทำลายระบบนิเวศที่ชีวิตของพวกเขาต้องพึ่งพาอาศัย (Stibbe, 2012, p. 418)

ดังนั้น ตามทัศนะของสติเบ ภาษาศาสตร์เชิงนิเวศมีบทบาทในการสร้างสรรค์สังคมใหม่ตามแนวนิเวศวิทยาได้ โดยเปิดเผยและท้าทายเรื่องราวที่เราอยู่ด้วย เพราะภาษาศาสตร์เชิงนิเวศมีความแตกต่างจากภาษาศาสตร์ทั่วไปหลายประการ ไม่ว่าจะเป็นวิธีการ จุดมุ่งหมายในการศึกษาที่แตกต่างกัน รวมถึงแนวทางการวิเคราะห์ที่มีความลุ่มลึกมากกว่าการแสดงความคิดเห็นต่อข้อความในแต่ละรายการ สติเบย้ำว่า ภาษาศาสตร์เชิงนิเวศสามารถสำรวจรูปแบบทั่วไปของภาษาที่มีอิทธิพลต่อวิถีที่ผู้คนคิดและปฏิบัติต่อโลก สามารถตรวจสอบเรื่องราวที่เราอาศัยอยู่ด้วยซึ่งเป็นเสมือนแบบจำลองทางจิตที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรม ซึ่งเป็นหัวใจของความท้าทายทางนิเวศวิทยาที่เราากำลังเผชิญหน้า ไม่ว่าจะเป็นการเติบโตทางเศรษฐกิจ ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี การมองธรรมชาติในฐานะวัตถุที่จะใช้หรือยึดครอง เพื่อสร้างผลกำไรและความสำเร็จ ซึ่งมีนัยยะลึกซึ้งต่อวิถีการที่เราปฏิบัติต่อระบบซึ่งชีวิตของเราต้องพึ่งพาอาศัย (Stibbe, 2015, pp. 1-2)

สติบเบยืนยันเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่าง “เรื่องราวที่เราอยู่ด้วย” กับภาษา โดยอธิบายว่า ภาษาศาสตร์มีเครื่องมือสำหรับวิเคราะห์ข้อความที่อยู่รอบตัวเราในชีวิตประจำวันและกำหนดประเภทของสังคมที่เราอยู่ เครื่องมือเหล่านี้ช่วยเปิดเผยเรื่องราวที่ซ่อนอยู่ระหว่างบรรทัดของข้อความ พร้อมกันนั้นอาจถูกตั้งคำถามจากมุมมองทางนิเวศวิทยาว่า เรื่องราวเหล่านี้กระตุ้นให้ผู้คนทำลายหรือปกป้องระบบนิเวศที่สิ่งมีชีวิตอาศัยอยู่หรือไม่ ถ้ามันเป็นการทำลายล้างก็ต้องต่อต้าน แต่ถ้าเป็นประโยชน์ก็ควรได้รับการส่งเสริม (Stibbe, 2015, p. 2) ซึ่งสอดคล้องกับความเห็นของเบอร์รีที่ว่า ตอนนี้เรามีปัญหาเพราะเราไม่มีเรื่องราวที่ดี เราอยู่ระหว่างเรื่องราวเก่าที่เล่าขานว่าโลกเกิดขึ้นมาได้อย่างไรและเราจะปรับตัวเข้ากับมันได้อย่างไร แต่เรายังไม่ได้เรียนรู้เรื่องราวใหม่ ๆ (Berry, as cited in Stibbe, 2015) นักวิจารณ์หลายคนสนับสนุนแนวคิดดังกล่าว เช่น ไคลน์ (Klein) เสนอว่า การจัดการกับปัญหาทางนิเวศวิทยานั้นจำเป็นต้องมีการพิจารณาถึงพื้นฐานของ “เรื่องราวที่ก่อสร้างวัฒนธรรมตะวันตก” โดยชี้ให้เห็นว่าต้นตอของวิกฤตระบบนิเวศอยู่ที่ “เรื่องราวที่เราเล่าสู่กันฟัง” ซึ่งรวมถึง “เรื่องราวการเป็นศูนย์กลางของมนุษย์ การควบคุมที่แผ่ขยายออกไปเหนือ ‘ธรรมชาติ’ สิทธิของเราในการเติบโตทางเศรษฐกิจตลอดกาล ความสามารถในการก้าวข้ามขีดจำกัดทั้งหมด”

เช่นเดียวกับงานเขียนชิ้นสำคัญของคอร์เต็น (Korten, 2015) เรื่อง *Change the story, change the future: a living economy for a living earth* เขาเสนอแนวคิดที่ว่า มนุษย์ใช้ชีวิตตามเรื่องราว และเรื่องราวที่ครอบงำสังคมของเราในขณะนี้ทำให้เราอยู่บนเส้นทางของการทำลายตนเอง เมื่อเราเข้าใจเรื่องราวของเราผิด เราก็เข้าใจอนาคตของเราผิด เรากำลังอยู่ในวิกฤตขั้นสุดท้ายเพราะเรากำหนดเรื่องราวของเราผิดไปมาก คอร์เต็นเรียกเรื่องราวปัจจุบันของเราว่า “การบูชาเงินตราและการตลาด” (Sacred Money and Markets) โดยมีเงินตราเป็นตัวกำหนดและวัดคุณค่าความสุขของมนุษย์ โลกเป็นเพียงแหล่งวัตถุดิบ ความเหลื่อมล้ำและการทำลายสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าเสียดาย แต่ก็ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ แม้หลายคนยอมรับว่าเรื่องนี้ส่งเสริมจริยธรรมที่ไม่ดี วิทยาศาสตร์ที่ไม่ดี และเศรษฐศาสตร์ที่ไม่ดี แต่เรื่องราวแบบนี้จะยังคงเป็นแนวทางของเราจนกว่าจะถูกแทนที่ด้วยเรื่องราวที่สอดคล้องกับความเข้าใจอย่างลึกซึ้งต่อความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับจักรวาล

ในทัศนะของคอร์เต็น อารยธรรมตะวันตกถูกครอบงำด้วย “เรื่องราวเก่า” (Old stories) ที่เราอยู่ด้วย 4 เรื่องใหญ่ ๆ คือ (Corten, as cited in Stibbe, 2015, p. 3)

(1) เรื่องราวของความเจริญรุ่งเรือง (Prosperity story) ซึ่งส่งเสริมและยกย่องวัตถุเงินทอง

(2) เรื่องราวในพระคัมภีร์ไบเบิล (Biblical story) ซึ่งมุ่งเน้นไปที่ชีวิตหลังความตายมากกว่าโลกรอบตัวเรา

(3) เรื่องราวเกี่ยวกับความปลอดภัย (Security story) ทำให้มีการสร้างทหารและตำรวจเพื่อปกป้องความสัมพันธ์ของการครอบงำ

(4) เรื่องราวความหมายทางโลก (Secular meaning story) ซึ่งลดทอนชีวิตลงเป็นเพียงสสารและกลไก เรื่องราวเหล่านี้ถูกรักษาไว้ ทำให้เกิดความอยุติธรรมและการทำลายสิ่งแวดล้อม ดังเช่นเรื่องราวที่ยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลาง ถือเป็นเรื่องราวที่อันตรายที่สุด เพราะทำให้มนุษย์ไร้ขีดจำกัดในการครอบงำสิ่งมีชีวิตสายพันธุ์อื่น ๆ

ดังนั้นเพื่อสร้างหนทางไปสู่อนาคตที่ดีกว่า คอร์เตนได้นำเสนอว่าเราต้องมีเรื่องราวใหม่ ซึ่งต้องเป็น “เรื่องราวที่เคารพชีวิตและโลกซึ่งเราอาศัยอยู่” (Sacred Life and Living Earth) อันมีพื้นฐานมาจากแนวคิดที่ว่า เราเป็นสิ่งมีชีวิตจากโลกที่มีชีวิต ซึ่งเกิดจากจักรวาลที่มีชีวิต สุขภาพและความเป็นอยู่ที่ดีของเราขึ้นอยู่กับระบบเศรษฐกิจ ซึ่งมีความสอดคล้องกับกระบวนการที่ชุมชนโลกที่มีชีวิต (A Living Earth Community) รักษาสภาพการดำรงของมันเอาไว้ เรื่องราวใหม่นี้นำเสนอวิสัยทัศน์ที่มีความหวังและจะก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในทุกแง่มุมของชีวิตและสังคม (Korten, 2014)

จากแนวคิด “เรื่องราวที่เราอยู่ด้วย” สติบเบได้เชื่อมโยงและบูรณาการระหว่าง “เรื่องราวที่เราอยู่ด้วย” กับการวิเคราะห์วาทกรรมเชิงนิเวศ เพื่อชี้ให้เห็นว่า เรื่องราวที่เราพบเห็นในวัฒนธรรมหรือเรื่องราวที่เราอยู่ด้วยนั้นมีอิทธิพลต่อวิถีคิด วิถีพูด และการกระทำของผู้คนที่ส่งผลมาสู่วิธีที่เราปฏิบัติต่อระบบนิเวศที่สิ่งมีชีวิตอาศัยอยู่ เรื่องราวที่เราเล่าสู่กันฟังจึงเป็นต้นตอของวิกฤตระบบนิเวศ (Kingsnorth & Hine, 2009) สติบเบแบ่งเรื่องราวออกเป็น 8 ประเภท คือ อุดมการณ์ (Ideologies) กรอบ (Framings) อุปลักษณ์ (Metaphors) การประเมิน (Evaluations) อัตลักษณ์ (Identities) ความเชื่อมั่น (Convictions) การลบเลือน (Erasure) และความมีจุดยืน (Salience) (Stibbe, 2015, pp. 16-17) เขาใช้เรื่องราวทั้งหมดนี้เป็นฐานในการวิเคราะห์วาทกรรมโดยตัดสินจากหลักการของนิเวศวิทยา

การวิเคราะห์วาทกรรมโดยทั่วไปแล้วมีความซับซ้อนนักภาษาศาสตร์เชิงนิเวศได้นำเสนอวิธีการวิเคราะห์วาทกรรมบนแนวทางของนิเวศวิทยา ตามแนวทางดังนี้ (Stibbe, 2014a)

1) เน้นไปที่วาทกรรมที่เห็นว่ามี หรืออาจมีผลกระทบที่สำคัญอันเกิดจากวิธีที่ผู้คนปฏิบัติต่อผู้อื่นและระบบนิเวศวิทยาที่สิ่งมีชีวิตอาศัยอยู่

2) การวิเคราะห์วาทกรรม จะมุ่งแสดงให้เห็นว่าคุณลักษณะทางภาษามารวมกันเพื่อสร้างโลกทัศน์หรือรหัสวัฒนธรรม (Cultural codes) ได้อย่างไร รหัสวัฒนธรรมในที่นี้ หมายถึง ชุดของค่านิยม บรรทัดฐานและความเชื่อทางสังคมที่ผู้คนมีร่วมกัน ซึ่งสามารถสร้างหรือสะท้อนถึงสามัญสำนึกของชุมชนแต่ละวัฒนธรรม มีความแพร่หลายและมองว่า การเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างไร ชัดจำกัดเป็นทั้งเป้าหมายที่เป็นไปได้และพึงปรารถนาสำหรับสังคมมนุษย์

3) เกณฑ์ที่ใช้ในการตัดสินโลกทัศน์นั้นมาจากปรัชญาสิ่งแวดล้อม (Ecological philosophy หรือ Ecosophy) โดยพิจารณาว่า สิ่งมีชีวิต (รวมถึงมนุษย์) ต่างพึ่งพาปฏิสัมพันธ์กับสิ่งมีชีวิตอื่นและสภาพแวดล้อมทางกายภาพอย่างไร เพื่อความอยู่รอดและเติบโต และยังเป็นกรอบทางจริยธรรมในการตัดสินใจว่าเหตุใดการอยู่รอดและการเจริญจึงมีความสำคัญ

4) การวิเคราะห์วาทกรรมเชิงนิเวศในแนววิพากษ์ ให้ความสนใจอย่างมากไปที่วาทกรรมที่เห็นว่าจะทำลายระบบนิเวศหรือขัดต่อหลักการของนิเวศวิทยา ในขณะเดียวกันก็เพื่อค้นหาวาทกรรมที่เห็นว่าจะช่วยปกป้องและรักษาเงื่อนไขที่จะสนับสนุนคำจูนชีวิต หรือวาทกรรมที่สอดคล้องกับค่านิยมของนิเวศวิทยา

การวิเคราะห์วาทกรรมเชิงนิเวศ นับว่าเป็นวิธีการศึกษาที่ทรงประสิทธิภาพของนักภาษาศาสตร์เชิงนิเวศ ตัวอย่างการศึกษาเมื่อไม่นานมานี้ในงานของ สติบเบ (Stibbe, 2003) แสดงให้เห็นว่าเทคนิคการเว้นระยะห่างทางภาษาที่ใช้ในอุตสาหกรรมหมู่นั้นเป็นตัวแทนของหมูในฐานะเครื่องจักรและวัตถุได้อย่างไร งานวิจัยเรื่องนี้ถือว่าเป็นตัวแทนที่แสดงให้เห็นรูปแบบการทำฟาร์มที่ไร้มนุษยธรรมและทำลายสิ่งแวดล้อม สติบเบชี้ให้เห็นว่าข้อความต่าง ๆ เช่น คู่มืออุตสาหกรรมสัตว์ นิตยสารไลฟ์สไตล์ และตำราเศรษฐศาสตร์ไม่ได้เป็นส่วนหนึ่งของวาทกรรม “สิ่งแวดล้อม” หรือ “นิเวศวิทยา” อย่างชัดเจน แต่ในความเป็นจริงแล้ว ทั้งหมดมีผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นกับพฤติกรรมของมนุษย์ เช่น การเติบโตทางเศรษฐกิจหรืออุตสาหกรรมผลิตภัณฑ์จากสัตว์ ไม่ได้กล่าวถึงข้อพิจารณาด้านสิ่งแวดล้อมหรือระบบนิเวศ ซึ่งสิ่งเหล่านี้อาจสร้างความเสียหายต่อระบบดังกล่าวได้

งานของ สตามู และปาราสเกวอปูลอส (Stamou & Paraskevopoulos, 2008, as cited in Alexander & Stibbe, 2014) ใช้กรอบทฤษฎีของ CDA วิเคราะห์เนื้อหาและตรวจสอบคุณสมบัติทางภาษาของหนังสือของผู้เยี่ยมชมที่เขตอนุรักษ์ธรรมชาติของกรีก พบว่าในเอกสารเหล่านี้ยังขาดความรู้ด้านสิ่งแวดล้อม และผู้เยี่ยมชมแทบจะไม่มีรู้สึกถึงความรับผิดชอบใด ๆ ต่อสถานที่ดังกล่าว งานวิจัยจึงเสนอแนะให้เพิ่มความตระหนักด้านสิ่งแวดล้อมให้มากขึ้น และให้ลด

ข้อความที่เน้นแต่ความสะดวกสบายของผู้บริโภค เพื่อให้เหมาะสมกับวาทกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ตัวอย่างที่น่าเสนอให้เห็นนี้ เป็นเพียงบางส่วนของกรณีวิเคราะห์วาทกรรมเชิงนิเวศที่เกิดขึ้นอย่างหลากหลายในวงวิชาการตะวันตก ในขณะที่การศึกษาวาทกรรมเชิงนิเวศโดยประยุกต์ใช้แนวทางการ CDA นั้นยังมีน้อยซึ่งน่าจะมีการขยายขอบข่ายของการศึกษาให้กว้างขวางต่อไป

จะเห็นได้ว่าภาษาศาสตร์เชิงนิเวศนั้นมีระเบียบวิธีในการศึกษาหลายวิธีด้วยกัน ไม่ว่าจะเป็นแนวทางการศึกษานิเวศวิทยาของภาษาที่เสนอโดยเฮาเกน ซึ่งเน้นการศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่างภาษากับสภาพแวดล้อม หรือนิเวศวิทยาของภาษา ซึ่งประกอบด้วยเรื่องทางจิตวิทยา และสังคมวิทยา การศึกษาในแนวทางนี้จะมองว่าภาษาเป็นส่วนหนึ่งของระบบนิเวศและมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน ส่วนวิธีการศึกษาที่ซับซ้อนมากขึ้นและถือเป็นระเบียบวิธีหลักของภาษาศาสตร์เชิงนิเวศ คือการศึกษาวาทกรรมวิเคราะห์เชิงนิเวศ ที่ขยายขอบเขตของการวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์ (CDA) ไปเชื่อมโยงกับวาทกรรมเชิงนิเวศ โดยใช้การวิเคราะห์ทางภาษาเชิงวิพากษ์เพื่อเปิดโปงให้เห็นอำนาจที่ครอบงำ เอาเปรียบและสร้างความไม่เท่าเทียมแก่ผู้ด้อยโอกาสในสังคม ที่กลายเป็นเหยื่อและได้รับผลกระทบจากการทำลายล้างระบบนิเวศ ในขณะที่แนวคิด “เรื่องราวที่เราอยู่ด้วย” ซึ่งเสนอโดยสตีเบ ก็เป็นการนำเรื่องราวที่เราพบเห็นในวัฒนธรรมมาเชื่อมโยงกับการวิเคราะห์วาทกรรมเชิงนิเวศ เพื่อชี้ให้เห็นว่าเรื่องราวเหล่านี้มีส่วนกำหนดวิธีคิด พูดและปฏิบัติของเราให้เกิดผลกระทบต่อวิถีระบบนิเวศอย่างไรบ้าง

บทสรุป

บทความนี้เริ่มต้นโดยการกล่าวถึงปัญหาทางนิเวศวิทยาและสิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นปัญหาสำคัญในศตวรรษที่ 21 รวมถึงผลกระทบอย่างกว้างขวางต่อระบบนิเวศของโลกที่สรรพชีวิตอาศัยอยู่ ซึ่งนับวันจะทวีความรุนแรงมากขึ้น โดยเฉพาะสภาวะการเปลี่ยนแปลงของอากาศ หรือการแพร่ระบาดของโลกอุบัติใหม่ จากปัญหาดังกล่าวทำให้เกิดความตื่นกลัวและตระหนักถึงผลกระทบที่มีต่อชีวิตของมนุษย์และระบบนิเวศต่อไปในอนาคต การหวนกลับสู่นิเวศวิทยาเป็นความเคลื่อนไหวที่สำคัญในช่วงปลายศตวรรษที่ 20 ได้เร่งเร้าให้นักวิชาการในสาขาต่าง ๆ หันมาใส่ใจและให้ความสำคัญต่อการสร้างสำนึกเชิงนิเวศมากขึ้น นักภาษาศาสตร์เองก็ขานรับต่อขบวนการดังกล่าว อาจกล่าวได้ว่า การเกิดขึ้นของภาษาศาสตร์ประยุกต์สาขาภาษาศาสตร์เชิงนิเวศ คือ

การปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ในการศึกษาภาษาที่รื้อสร้างวิธีการของภาษาศาสตร์แนวตั้งเดิมมาสู่ความเป็นสหวิทยาการมากขึ้น

นักภาษาศาสตร์เชิงนิเวศหันเหความสนใจจากการศึกษาภาษาในเชิงโครงสร้างด้วยการเชื่อมโยงกับสิ่งแวดล้อมทางสังคมและนิเวศวิทยา ด้วยการประกาศว่า ภาษาเป็นส่วนหนึ่งของสภาพแวดล้อมที่เราอาศัยอยู่ ฝังแฝงอยู่ในชีวิตมนุษย์เกือบทุกด้าน ศาสตร์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับความงามของชีวิตมนุษย์จึงสามารถนำมาใช้ร่วมกับการศึกษาภาษาศาสตร์ได้ ทศนะแบบองค์รวมเกี่ยวกับภาษามนุษย์สามารถบรรลุผลโดยผ่านการไตร่ตรองถึงความสัมพันธ์ภายใน ความสัมพันธ์ระหว่างกัน และความสัมพันธ์นอกระบบในลักษณะบูรณาการ วิธีคิดเช่นนี้ก็เพื่อกระตุ้นให้มนุษย์ได้ตระหนักว่าการมองโลกด้วยยึดตนเองเป็นศูนย์กลาง ก่อให้เกิดการกดขี่ครอบงำต่อบุคคลอื่น และต่อสายพันธุ์อื่นที่ต่างก็เป็นส่วนหนึ่งในโครงสร้างทางนิเวศวิทยาเช่นเดียวกัน

วิธีการศึกษาของนักภาษาศาสตร์เชิงนิเวศ จึงไม่ได้มองภาษาว่าดำรงอยู่อย่างเอกเทศ แต่ภาษาคือส่วนหนึ่งของโลกและธรรมชาติรวมทั้งเรื่องราวที่เราอยู่ด้วย การวิเคราะห์วาทกรรมเชิงนิเวศดูเหมือนจะเป็นระเบียบวิธีที่มีประสิทธิภาพในการเปิดเผยให้เห็นกลไกและเล่ห์เหลี่ยมของภาษาที่ถูกนำมาใช้ในวาทกรรมชุดต่าง ๆ ที่ห่อหุ้มชีวิตของเรา ซึ่งมันเกี่ยวข้องกับอุดมการณ์ คุณค่า อัตลักษณ์ ฯลฯ ที่ส่งผลต่อวิธีที่เราปฏิบัติต่อโลกทั้งในด้านบวกและด้านลบ

เอกสารอ้างอิง

ธัญญา สังขพันธานนท์. (2559). *แว่นวรรณคดี ทฤษฎีร่วมสมัย*. ปทุมธานี: นาคระ.

Alexander, R., & Stibbe, A. (2014). From the analysis of ecological discourse to the ecological analysis of discourse. *Language Sciences*, 41, 104-110.

Retrieved from <https://doi.org/10.1016/j.langsci.2013.08.011>.

Bate, J. (1991). *Romantic ecology: Wordsworth and the environmental tradition*. London: Routledge.

Boguslawska-Tafelska, M. (2013). *Towards an ecology of language, communication and the mind*. Frankfurt: Peter Lang.

Chen, S. (2016). Language and ecology: A content analysis of ecolinguistics as an emerging research field. *Ampersand*, 3, 108-116. Retrieved from <https://doi.org/10.1016/j.amper.2016.06.002>.

- Dash, K. (2019). *What is colinguistics? language in India*. Retrieved from <https://www.language in india.com>.
- Derni, A. (2008). The ecolinguistic paradigm: An integrationist trend in language study. *The International Journal of Language Society and Culture*, 24, 21-30. Retrieved from <https://dspace.univ-temouchent.edu.dz/bitstream/123456789/931/1/The%20Ecolinguistic%20Paradigm%20An%20Integrationist%20Trend%20in%20Language%20Study.pdf>
- Fairclough, N. (2012). *Critical discourse analysis*. Retrieved from https://www.academia.edu/3791325/Critical_discourse_analysis_2012_
- Fill, A. (1997). Ecolinguistics as a European idea. *The European Legacy*, 2(3), 450-455. Retrieved from <https://doi.org/10.1080/10848779708579756>.
- Fill, A., & Muhlhausler, P. (2001). *The ecolinguistics reader: Language, ecology and environment*. London: Continuum.
- Garner, M. (2015). Language ecology as linguistic theory. *Kajian Linguistik dan Sastra*, 33(17), 91-101.
- Goatly, A. (2014). Nature and grammar In *applying English grammar: Corpus and functional approaches*. London: Routledge.
- Grifford, T. (2000). The social construction of nature. In L. Coupe (Ed.), *The green studies reader* (pp. 173-176). London: Routledge.
- Halliday, M. A. K. (1990). New ways of meaning: The challenge to applied linguistics. *Journal of Applied Linguistics*, 6, 7-36.
- Halliday, M. A. K., & Matthiessen, C. M. I. M. (1999). *Construing experience through meaning: A language-based approach to cognition*. London: Cassell.
- Haugen, E. (1972). *The ecology of language*. Standfort: University Press.
- Kingsnorth, P. & Hine, D. (2009). *The dark mountain project manifesto*. Retrieved from <http://dark-mountain.net/about/manifesto/>

- Korten, D. (2014). *A new story for a new economy*. Retrieved from <https://www.yesmagazine.org/health-happiness/2014/03/20/a-new-story-for-a-new-economy>
- _____. (2015). *Change the story, change the future: A living economy for a living*. Oakland: Berrett-Koehler.
- Kravchenko, A. V. (2020). Why ecolinguistics?. *Ecolinguística: Revista Brasileira de Ecologia e Linguagem*, 2(6), 18-31.
- Martin, J. R. (1999). Grace: The logogenesis of freedom. *Discourse Studies*, 1(1), 29–56.
- Nash, J. (2016). Is ecolinguistics necessary?. *Ecolinguística: Revista brasileira de ecologia elinguagem*, 2(2), 36–43.
- Raimondi, V. (2019). The biologic of languaging and its epistemological background. *Language Sciences*, 71, 19–26.
- Steffensen, S. V. (2007). Language, ecology and society: An introduction to dialectical linguistics. In J. C. Bang, J. Døør, S. V. Steffensen, & J. Nash (Eds.), *Language, ecology and society: A dialectical approach* (pp. 3-31). London: Continuum.
- Steffensen, S. V., & Fill, A. (2014). Ecolinguistics: The state of the art and future horizons. *Language Sciences*, 41, 6-25. Retrieved from <https://doi.org/10.1016/j.langsci.2013.08.003>
- Stibbe, A. (2003). As charming as a pig: The discursive construction of the relationship between pigs and humans. *Society & Animals*, 11(4), 375-392.
- _____. (2012). Ecolinguistics and globalization. In N. Coupland (Ed.), *The handbook of language and globalization* (pp. 406-425). Oxford: Wiley-Blackwell.
- _____. (2014a). Ecolinguistics and erasure : restoring the natural world to consciousness. In C. Hart, & P. Cap (Eds.), *Contemporary critical discourse studies* (pp. 583-602). London: Bloomsbury Academic.

- _____. (2014b). An ecolinguistic approach to critical discourse studies. *Critical Discourse Studies*, 11(1), 117-128. Retrieved from 10.1080/17405904.2013.845789.
- _____. (2015). *Ecolinguistics : Language, ecology and the stories we live by*. London: Routledge.
- _____. (2017a). Positive Discourse Analysis : re-thinking human ecological relationships. In A. F. Fill, & H. Penz (Eds.), *The routledge handbook of ecolinguistics*. London: Routledge. Retrieved from [https://eprints.glos.ac.uk/4494/1/4494%20Stibbe%20\(2017\)%20Positive%20Discourse%20Analysis%20rethinking%20human%20ecological%20relationships.pdf](https://eprints.glos.ac.uk/4494/1/4494%20Stibbe%20(2017)%20Positive%20Discourse%20Analysis%20rethinking%20human%20ecological%20relationships.pdf)
- _____. (2017b). Critical discourse analysis and ecology. In J. Flowerdew, & J. Richardson (Eds.), *The routledge handbook of critical discourse studies*. London: Routledge. Retrieved from [https://eprints.glos.ac.uk/2549/1/2549%20Stibbe%20\(2017\)%20Critical%20discourse%20analysis%20and%20ecology.pdf](https://eprints.glos.ac.uk/2549/1/2549%20Stibbe%20(2017)%20Critical%20discourse%20analysis%20and%20ecology.pdf)
- _____. (2021). Ecolinguistics as a transdisciplinary movement and a way of life. In *Crossing borders, making connections: Interdisciplinarity in linguistics*. Boston: De Gruyter Mouton.
- Vasseur, T. L. (2014). Defining “ecolinguistics?”: Challenging emic issues in an evolving environmental discipline. *Journal of Environmental Studies and Sciences*, 5(1), 21–28. Retrieved from 10.1007/s13412-014-0198-4
- Wendel, J. N. (2005). Notes on the ecology of language. *Bunkyo Gakuin University Academic Journal*, 5, 511–516. Retrieved from https://www.bgu.ac.jp/assets/old/center/library/image/fsell2005_51-76.pdf
- Yang, J. (2014). Brief introduction to language ecology and language instruction. *Open Journal of Social Sciences*, 2, 106-110. Retrieved from <http://www.scirp.org/journal/jss>

- Yuniawan, T., Rokhman, F., Rustono, R., & Mardikantoro, H. (2017). The study of critical eco-linguistic in green discourse: Prospective eco-linguistic analysis. *Humaniora*, 2(29), 291-300.
- Zhou, W. (2021). Book review : Ecolinguistics: Language, ecology and the stories we live by (2nd ed.). *Discourse Studies*, 23(3), 420-422. Retrieved from <https://doi.org/10.1177/1461445621998094c>.
- _____. (2022). "Ecolinguistics : A half-century overview". *Journal of World Languages*, 7(3), 461–486. Retrieved from <https://doi.org/10.1515/jwl-2021-0022>
- Zuo, X. (2019). An ecological analysis of Emily Dickinson's 'the grass'. *Theory and Practice Language Studies*, 9(7), 849-853. Retrieved from <http://dx.doi.org/10.17507/tpls.0907.15>.